

NEML

﴿ ٢٧ ﴾ سُورَةُ النَّمْلِ

Nemil Sûresi Mekkiyyedir.

Buna Sûrei Süleyman da denilir.

yetleri - Hicazî ta'dadında doksan beş, Basrî ve Şamîde doksan dört, Küfîde doksan üçtür.

Kelimeleri - Bin yüz dokuzdur.

Harfleri - Dört bin altı yüz doksan dokuzdur.

Fasılası - « من » harfleridir.

Bu Sûre, yukarıkinin bir tetimmesi gibidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ طَسَّ تَلْكَ اَیَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُّبِیْنٍ ﴿٢﴾ هُدًى
وَبَشْرٰی لِّلْمُؤْمِنِیْنَ ﴿٣﴾ الَّذِیْنَ یُقِیْمُونَ الصَّلٰوةَ وَیُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ یُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اِنَّ الَّذِیْنَ لَا یُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
زِیْنًا لَهُمْ اَعْمَالُهُمْ فَهُمْ یَعْمَهُونَ ﴿٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِیْنَ لَهُمْ سُوْءُ
العَذَابِ وَهُمْ فِی الْآخِرَةِ هُمْ الْاٰخِسْرُونَ ﴿٦﴾ وَاِنَّكَ لَتَلَقِّی
الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِیْمٍ عَلِیْمٍ ﴿٧﴾

Sh:»3653

﴿٧﴾ اِذْ قَالَ مُوسٰی لِاَهْلِهِ اِنِّیْ اَنْسْتُ نَارًا سَاتِیْكُمْ مِنْهَا

بَخْبَرٍ أَوْ أَتَيْكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٨﴾ فَلَمَّا
جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩﴾ يَا مُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ
﴿١٠﴾ وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا
وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمُرْسَلُونَ
﴿١١﴾ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حَسَنًا بَعْدَ سَوْءٍ فَأَنَّى غَفُورٌ رَحِيمٌ
﴿١٢﴾ وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ فِي
تِسْعِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ
﴿١٣﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ
﴿١٤﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٥﴾

Meali Şerifi

طس , bunlar sana Kur'anın ve mübîn bir kitabın âyetleri 1 birer hidayet ve müjde olmak üzere o

mü'minlere 2 Ki

Sh:»3654

namazı dürüst kılarlar ve zekâtı verirler, Âhirette de onlar yakîn edinirler 3 Çünkü Âhirete inanmıyanların yaptıklarını kendilerine müzeyyen göstermişizdir de onlar ilerisini görmezler, kalbleri körelmiştir 4 bunlar o kimselerdir ki kendilerine azâbın kötüsü vardır ve bunlardır ki Âhirette en çok husrana düşenlerdir 5 Ve emin ol ki sen bu Kur'ana ıllmine nihayet olmıyan bir hakîmin ledünnünden irdiriliyorsun 6 Hani bir vakit Musâ, ehline demişti: ben cidden bir ateş hissettim, ondan size bir haber getireceğim, yâhud bir yalın şu'le alıp geleceğim, gerek ki bir ocak yakar ısınırsınız 7 Derken vaktâ ki ona vardı şöyle nidâ olundu: haberin olsun mubarek kılınmıştır bu ateşteki kimse ve bunun havalisindekiler ve sübhandır o âlemlerin rabbi Allah 8 Ya Musâ! hakikat bu: benim o azîz, hakîm Allah 9 Ve bırak asanı, derken onu çevik bir yılan gibi ihtizaz ediyor görüverince dönüb geri kaçtı ve arkasından bakmadı, ya Musâ, korma, zira benim, korkmaz yanımda Resul olanlar 10 Ancak zulmeden sonra da kötülüğün arkasından güzelliğe tebdil eyliyen başka, ona da ben gafûr, rahîmim 11 Bir de elini koynuna sok çıksın bembeyaz hiç bir afetsiz, dokuz âyet içinde, Fir'avne ve kavmina, çünkü onlar fasık bir kavm oldular 12 Bu suretle âyetlerimiz hakikatı gözlerine sokarak vardığı vakit onlara bu apaçık bir sihir dediler 13 Ve nefisleri yakîn hasıl ettiği halde mücerred zulm-ü kibirden

onlara cehudluk ettiler, fakat bak o müfsidlerin akıbeti nasıl oldu? 14

1. ﴿تِلْكَ﴾ işte Tasîn Sûresi, mutlak bir sirri ilâhî ﴿اللَّهُ اعْلَم بِمَرَادِهِ﴾ طس ﴿﴾ bunlar - işittiğin bu esrarengîz harfler sana ﴿آيَاتُ الْقُرْآنِ﴾ âyetleridir o Kur'anın - o Ruhı emîn ile kalbine indirilen Kur'anın ﴿وَكِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ ve mübîn bir kitabın - Kur'andan başka bu sûre, başlı başına bir kitabı mübîndir.

Sh:»3655

Evvelki Sûrenin âhirinde geçtiği üzere zalimlerin yuvarlanacağı inkılâbın nasıl ve ne suretle olacağını belîğ

bir surette anlatacaktır. 2. ﴿وَبُشْرَى﴾ ve bir bir hidayet -latif bir delâlet ve irşad ﴿هُدًى﴾ bir müjde olmak üzere ﴿لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ o mü'minlere - o sana tabi' olan, senin izince giden mü'minlere 3. ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ ki namaza devam ederler ve

zekâtı verirler - demek ki bu irşad ve tebşire mazher olabilmek için iymandan sonra lâekal bu iki sıfat da

şarttır. Gerek ferd ve gerek cem'iyet için namaz, dinin direği zekât da köprüsü olduğundan namazı ve

zekâtı zayi' edenler bu müjdeyi gaib etmiş olurlar, onun için Hazreti Sıddık bunları iyfa etmeyenlere harb etti

﴿وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ﴾ ve o Âhîrette ancak bunlar yakîn edinirler - iman

ettikleri gibi hakkalyakîn muvaffak da olurlar. O inkılâb günü bunlar murada ererler.

Bu müjde niçin bunlara mahsus denilirse 4. ﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ﴾

çünkü Âhîrete iman etmeyenler ﴿زَيْنًا لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ﴾ amellerini kendilerine

ziynetlemiştir - güzel göstermiştir. ﴿فَهُمْ يَعْمَهُونَ﴾ de onların kalbleri kör olmuştur.

Görmezler, duygusuzdurlar - onun için irşad kabul etmezler 5. ﴿أُولَٰئِكَ﴾ işte bunlar - bu Âhîrete

inanmayan kör kalbliler ﴿الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ﴾ o kötü azâb kendilerine aid olan

kimselerdir. - Kalb körlüğü, o Âhîrete iymansızlık esasen en büyük felâketi ruhiyye olduğu gibi bunlar

Âhîretten evvel Dünya inkılâbatının pek fena acısını çekerler.

Sh:»3656

﴿وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْأَخْسَرُونَ﴾ Âhîrette ise bunlar daha ziyade

husrandadırlar - mü'minlerin ve kâfirlerin ahvali anlatıldıktan sonra Peygamberin haline geçilerek şöyle

buyuruluyor: 6. ﴿وَإِنَّكَ﴾ ve muhakkak ki sen

﴿لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ﴾ bu Kur'ana şübhesiz bir hakîm alîmin

ledünnünden erdiriliyorsun - nazmını Ruhı emîn vasıtasıyla indiriyor ise de ondaki ulûmı ledünniyye ve

hikem ve esrari ilâhiyyeyi sana telakkı ve fehmettiren doğrudan doğru Allah tealâdır. Bunun bir misâlini

anlatmak için evvelki Sûrede Mûsa kıssasında geçen «

﴿فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ âyetinin mazmunu tefsir

olunarak buyuruluyor ki:

7. ﴿اذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ﴾ Hani bir vakit Musâ, ehline demişti - ehliyle Medyenden

çıkış giderken Tuva vadîsinde soğuk ve karanlık bir gecede yolu şaşırılmış, çakmak çakmış taşı çakmamış,

böyle her vasitanın kesildiği tam bir naçarlık deminde Tur canibinden kendine bir ateş zuhur etmiş idi, o

vakit demişti ki ﴿انِّي أَنَسْتُ نَارًا﴾ ben cidden bir ateş hissettim

﴿سَاتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ

﴿تَصْطَلُونَ﴾ her halde size ondan bir haber getireceğim, yâhud bir yalın şu'le ıktıbas edip geleceğim,

belki bir ocak yakar ısınırsınız - demek ki bütün ihtiyaç bu ikinin birinde toplanıyordu: yoldan bir haber

almak veya bir ocak yakmak, haber uhrevî, ocak yakıp ısınmak dünyevî bir gaye olduğu için olmalı ki haberi

takdim etmiştir.

Dikkat edilirse bu veciz ifadeden tefsir ve beyana sığamayacak pek derin ilhamlar duyulur. Sana demeyip

size demesi ehlinden yalnız bir ferd kastedilmediğini anlatır 8. ﴿فَلَمَّا جَاءَهَا﴾ bu hiss üzerine

vakta ki o ateşe vardı

Sh:»3657

﴿نُودِيَ﴾ nida olundu ki ﴿أَنْ بُورِكَ﴾ haberin olsun mubarek kılındı

﴿مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ bu ateşteki kimse ve havalisindeki - ya'ni bu ateşin

bulunduğu mevki' «

«مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

mantukunca mubarek bir buk'adır. Enbiya makamı bir mukaddes yerdir. Bu buk'ada bulunan ve bu ateşin

etrafında dolaşan kimseler berekâta mazher olmuştur. Binaenaleyh sen de bu ateşe geldin mubarek oldun.

Kazıy Beyzavî gibi müfessirînin kabul ettikleri bu tefsire göre bu ateşi hisseden yalnız Musâ değildir. «

﴿مَنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ eammdır. Musâ bu kübranın bir ferdi olmak itibariyle tebrik

kılınıştır. Fakat ba'zı müfessirîn bu ateşe gelen Musâ olmakla «مَنْ فِي النَّارِ» Musâdır demişler

(sûrei Kasasa da bak). ﴿وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ Ve tenzih o âlemlerin rabbi

Allah sübhane - nidanın tetimmesinden olan bu tesbih ve tenzih, vakianın azametine teaccüb ettirmekle

beraber teşbih tevehhümüne meydan bırakmamak içindir.

9. ﴿يَا مُوسَىٰ أَنَّهُ﴾ Ya Musâ, hakikat o: - nida eden ﴿أَنَا﴾ benim - ya'ni
﴿اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ o azîz hakîm Allah. 10. ﴿وَأَلْقِ عَصَاكَ﴾ Hem Asanı

bırak - ya'ni bu makamda bulunan başka bir şey'e dayanmamalıdır.

﴿فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ﴾ - «Nun» un şeddesile cann, hafif ve seri' yılan, ya'ni

bırakınca o Asayı sanki çevik bir yılanmış gibi çalkanıyor gördü, görünce ﴿وَلَّى مُدْبِرًا﴾ arkasını

dönerek kaçtı ﴿وَلَمْ يُعَقِّبْ﴾ ve geri bakmadı - korktu ﴿يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ﴾

korkma ya Musâ! ﴿إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَى الْمُرْسَلُونَ﴾ zira benim korkmaz huzurı

izzetimde Resul olanlar - ya'ni ben şimdi sana risalet veriyorum, Peygamber gönderilmek

Sh:»3658

üzere vahy-ü ta'limat alıyorsun, Peygamberlere böyle vahy olundukları sırada korkmak yaraşmaz, ruhları

temamen melekûte müncezib ve huzurı izzette evâmir telâkkisine müstagrak olurlar da ondan korku

hatırlarına bile gelmez.

Gerçi « **أِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ** » buyurulduğu ve Peygamberler ise

ulemanın a'lemi buldukları cihetle onlarda Allah korkusu herkesten ziyadedir. Fakat Allahdan başka hiç

bir şeyden korkmıyacıkları gibi huzurda buldukları mertebeyi cemi'de bütün hissi havf dahi mâsivâ gibi

silinip yalnız zevkî lika kalır 11. ﴿ **إِلَّا مَنْ ظَلَمَ** ﴾ lâkin zulmeden başka - ufak veya büyük bir

günah yapmış olan huzurda bulunmaktan korkar, çünkü mes'uliyeti var

﴿ **ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ** ﴾ zulmedip sonra kötülüğün arkasından bir güzelliği tebdil

etmiş (tevbekâr olmuş) olan da ﴿ **فَإِنِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ** ﴾ bilsin ki ben gafur rahîmim - ya'ni sen

de bir günah işledim diye korkuyorsan korkma magfursun.

12. ﴿ **وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ** ﴾ Bir de elini koynuna sok -

CEYB, esasen yakanın göğüs üzerindeki açık yeri demektir. Bizim ceyb ta'bir ettiğimize dahi itlak olunursa

da müvelledir. ﴿ **تَخْرُجُ** ﴾ Çıksın ﴿ **بَيْضَاءَ** ﴾ bembeyaz olarak - fakat

﴿ **مِنْ غَيْرِ سُوءٍ** ﴾ bir afetsiz - ya'ni beyazlanması bir maraz ve âfet neticesi değil, mahza bir âyet,

bir mu'cize daha olmak üzere ﴿فِي تِسْعِ آيَاتٍ﴾ dokuz âyet - ya'ni dokuz mu'cize miyanında

﴿إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ﴾ Fir'avne ve kavmina karşı - dokuz mu'cize: Asa, Yedi beyza, Sinîn,

Tufan, Çekirge, Kummel, Kurbağa, Kan, Felk ya'ni deniz yarılması

Sh:»3659

﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ﴾ sonra (sûrei A'raf ve saireye bak). 14.

bak o müfsidlerin akıbeti nasıl oldu? - Yukarıda geçtiği ve sûrei Kasasta da geleceği vechile batırıldılar,

mel'un oldular, işte bu müsfid zalimlerin uğradıkları akıbet bu günkü zalimlerin uğrıyacağı inkılâb için de bir

misali ibrettir. Zira Musâya öyle bir ateş hissettirerek her şeyden geçirip o kelâmını söyleyen ve o

mu'cizelerle risalet verip Fir'avn ve kavmina gönderen o azîz hakîm Allah rabbül'âlemînin ledünnünden

veriliyor bu Kur'an, bu ledünnünî ilm-ü hikmetten diğeri bir misal ile mü'minlere olan tebşirâtta bir nümune

de şudur:

﴿١٥﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
فَضَّلَنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٦﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ

دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مِنْتُمْ أَنْتُمْ وَآوَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنْ هَذَا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ﴿١٧﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٨﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٩﴾

Sh:»3660

﴿١٩﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٠﴾ وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَأَرَى الْهُدُودَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿٢١﴾ لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لِيَأْتِنِي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢٢﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ ﴿٢٣﴾ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٤﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا

يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ
فَصَدَّاهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٢٥﴾ أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ
الَّذِي يُخْرِجُ الخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ
وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٦﴾ ۞ أَلَلَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ العَرْشِ
العَظِيمِ ﴿٢٧﴾ ۞ قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الكَاذِبِينَ ﴿٢٨﴾ ۞

Sh:»3661

﴿٢٨﴾ ۞ اذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقَهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ
مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٩﴾ ۞ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُؤِ نِي أَلْقِيَ إِلَيَّ
كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٣٠﴾ ۞ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ ﴿٣١﴾ ۞ أَلَّا تَعْلَمُونَ عَلَيَّ وَآتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٢﴾ ۞

Meali Şerifi

Şanın hakkı için Davûda ve Süleymana bir ilim verdik, ikisi de hamd o Allaha ki, dediler: bizi mü'min kullarından bir çoğunun üzerine tafdıyl buyurdu 15 Ve Süleyman Davûda varis olup ey nâs, didi: bize mantıkuttayr (kuş dili) ta'lim buyuruldu, hem bize her şeyden verildi, şübhesiz ki bu her halde o fazlı mübîn 16 Hem Süleymana Cinn-ü İns ve tuyurdan orduları toplandı, hep bunlar zabt-u idare olunuyorlardı 17 Hattâ karınca deresi üzerine vardıklarında bir karınca şöyle dedi: ey karıncalar, haydin meskenlerinize girin, Süleyman ve ordusu sizi farketmiyerek kırıp geçirmesin 18 O da bunun sözünden gülercesine tebessüm etti de ya rabb! Dedi: beni nefsim zâbit kıl ki bana ve valideynime in'am buyurduğun ni'metine şükredeyim ve razı olacağın iyi bir amel yapayım ve beni rahmetinle salih kulların miyanına idhal buyur 19 Bir de kuşları teftiş etti de bana dedi: ne oluyor hüdhdü görmüyorum? Yoksa gaiblere mi karıştı? 20 Elbette ona şiddetli bir azâb ederim veya boynunu keserim, yâhud da bana her halde açık, kuvvetli bir bürhan getirir 21 Derken bekledi çok geçmeden geldi, ben, dedi: senin ihata etmediğin bir şey ihata eyledim ve sana Sebe'den sağlam bir haber getirdim 22 Çünkü ben bir kadın buldum, onlara

meliklik ediyor, kendisine her şeyden verilmiş, azametli bir tahtı da var 23 Onu ve kavmini buldum ki Allaha değil, Güneşe secde ediyorlar, Şeytan onlara amellerini yaldızlamış, bu suretle kendilerini yoldan sapıtmış da doğru gidemiyorlar 24 Allâha secde etmemeleri için o Allaha ki Göklerde ve Yerde gizliyi çıkarır ve neyi saklıyorlar, neyi açıklıyorlarsa bilir 25 Allah, başka ilâh yok ancak o, o azîm Arşın sahibi o 26 Bakalım, dedi: sadık mısın yoksa yalancılardan mı oldun? 27 Şu mektubumu götür bırak onlara, sonra dön kendilerinden de bak ne neticeye varacaklar 28 Kadın, ey a'yan dedi: bana bir mektub bırakıldı, bana çok mühim ve şayani tekrim 29 Süleymandan ve, o Rahmân, rahîm Allahın ismiyle 30 Şöyle ki: bana karşı baş kaldırmayın ve müsliman olarak gelin bana! 31

15. ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا﴾ - Kur'anın alîm bir hakîm ledünnünden verildiği tefriyk için iyrad buyurulan

ikinci kıssa olup müfsidlerin zulm-ü inkâr ile uğradıkları fena akıbetlerine mukabil muslihlerin ilm-ü faziletle irdikleri harikul'âde muvaffakiyyetlere misal ve Enbiyanın mu'cizesi zımında Evliyanın kerametine bir nümune gösteriyor. Acaib olan mazmununun tahkikına itina için de bilhassa kasem ile başlanmıştır. Ya'ni

şani ülûhiyyetime kasem ederim ki Davud ile Süleymana ﴿عَلَّمَا﴾ bir ilim verdik «

﴿وَأَتِيَهُ اللَّهُ الْمَلِكَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ﴾ mantukunca mülk ve

hükûmet ile meşhur ve mümtaz olan Davud ve Süleyman aleyhimeselâma verilen fadlı ilâhî cümlesinden

evvelemerde yalnız ilmin zikrolunması ilmin şan-ü ehemmiyeti hepsinden yüksek olmasındandır. «İlmen»

de tenkır bunun fevkal'âde bir ılmolduğunu iş'ar içindir. Şehristanînin Milel-ü nihaldeki beyanı vechile

tarihin şehadetine nazaran Anadolu ve Yunanîlerde Felsefenin zuhuru Süleyman aleyhisselâm zamanında

parlayan ilm-ü hikmetin in'ikâsından olmuştur.

Sh:»3663

﴿وقالاً﴾ ikisi de dediler:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

hamd, yalnız o Allahındır ki fadliyle bize mü'min kullarının bir çoğundan fazla fazilet verdi - ya'ni mülk ü

devletle değil, fadl ü faziletle mütehassis olarak tahdîsi ni'met ettiler ve nâil oldukları fadl-ü fazileti, Hukûmet

ve Devleti Allahdan bildiler ve ondan dolayı medh-u ta'zîm ile hamd-ü senâ ancak onu veren Allahın hakkı

ve Hukûmet-ü hâkimiyet münhasıran onun şanı olduğunu bilerek hareket ve şükrünü iyfaya gayret

eylediler. Ki bu onlara verilen ilmin asârından biri oluyordu. Fir'avn Hukûmetine tekabül eden faziletkâr bir

Hukûmetin ruhunu gösteren bu « **الْحَمْدُ لِلَّهِ** » fıkrasının derin zevkını duyabilenler ne

mes'uddurlar. Allah tealâ o zâlim, cehûd, mağrur, müfsid Fir'avn Hukûmetini batırdıktan sonra Davud ve

Süleymana verdiği ilm ile böyle Allahı bilip hamdeden bir Hukûmet fadıla yetiştirmişti.

16. ﴿وَوَرَّثَ سُلَيْمٰنُ دَاوُدَ﴾ Hem Süleyman, Davuda vâris oldu - onun makamına kaim

oldu «

«الْأَنْبِيَاءُ لَمْ يُورِثُوا دِينَارًا وَلَا دِرْهَمًا وَإِنَّمَا وَرَّثُوا الْعِلْمَ

Peygamberler altın ve gümüş mirası bırakmadılar, ancak ilim, miras bıraktılar» hadîsi şerifi mantukunca bu

miras, mal mirası değil «

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ

hususunda makamına geçmek, ya'ni zikrolunan ilm-ü fadilda, nübüvvet-ü mülk ve siyasette yerini tutmaktır

ki bu makama Hazreti Davudun on dokuz oğlundan Süleyman aleyhisselâm geçti ﴿و﴾ ve - Allahın

ni'metini mu'cizati tasdik için halkı da'vet etmek üzere ﴿قَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾ ey, insanlar

dedi ﴿عَلَّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ﴾ bize mantığı tayr öğretildi - mantıkuttayr, kuş mantığı, yâhud

kuş dili.

MANTIK, esasen nutuk demektir. Maamafih mantığın men'şei olan kuvvei ruhiyyede ıstılâh olmuştur.

Ma'ruf olan nutk ise zamirdekini ifade için seslenen ve ekserisi dil ile çıkarıldığından dolayı dil, lisan ve

lügat dahi denilen müfred ve mürekkeb elfazı mev'zuadır. Ve « **عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ** » misdakınca

insana mahsustur. Nutukta delâleti akliyye veya tabiiyye dahi bulunabilse de asıl olan delâleti vaz'iyedir.

(Konventionel). Onun için delâleti vaz'iyesi bulunmayan bir sesle tabî ve aklî bir münasebetle bir ma'nâ

ifade edilecek olursa ona hakikî olarak nutuk denmez. Demek ki nutkun hakikatinde biri cins biri fasıl iki

vasfî bâriz vardır. Biri lâfız (velevbilkuvve), biri delâleti vaz'iyeye. Bu sebeble bu ikiden yalnız birisi mülâhaza

olunarak teşbihen veya mecazen nutuk ta'bir olduğu da çoktur. Meselâ hiç bir ses çıkarılmaksızın yazı ve

saire gibi işarâtı mahsus vaz'ıyla bir şey anlatmak bâtinî bir nutkun ifadesi olmak üzere mecazen nutuk

addolunduğu gibi « **هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ** » vaz'î bir delâleti bulunmayan

her hangi bir sesle seslenişe dahi aklî veya tabî bir delâleti bulunmak veya mutlak sükûtun zıddı bir ses

olmak hasebiyle teşbihen veya müşakele tarikile nutuk ıtlak edildiği de vakı'dir. Meselâ güvercinin

ötmesine « **نَطَقَ الْعُودُ** » denilmesine « **نَطَقَتِ الْحَمَامَةُ** » üdün çalmasına « **نَطَقَ الْعُودُ** » denilmiştir.

Şu halde nutuk mefhumunda en ehemmiyetli rükün, ma'nâya delâlet olmak haysiyetiyle mühmel olan sesler bertaraf olunup delâletin vaz'ıyyeti kaydinden dahi sarfı nazar edilir de gerek vaz'î, gerek aklî, gerek tabiî her hangi bir delâletle bir ma'nâ iş'ar edebilen sesler mülâhaza olunursa nutkun insana mahsus olmıyan bir mefhumu elde edilmiş olur ki işte mantıktayrda da mülâhaza olunacak ma'nâ budur.

Binaenaleyh kuşun muhtelif hisleri arasındaki münasebatı idare eden hassasiyyet kuvvesi kuş mantığı ve hislerini izhar için çıkardığı sesler de kuş dili

Sh:»3665

demek olur. Meselâ horozun yem aramak için deşinmesinde bir mantık vardır. Yemi bulduğu zaman «dık, dık» diye tavukları çağırması da bir nutuk, bir dil demektir. Gerek kuşların ve gerek sâir hayvanların böyle sesleriyle yekdiğerine bir şeyler tanıttıklarında şübhe yoktur. Lâkin bu ma'nâca kuş dilini bir dereceye kadar her kesin anlayabileceğine nazaran Hazreti Süleymanın mu'cizesinde daha derin bir ma'nâ ile anlaşılacak lâzım gelmez mi diye bir suâl hatıra gelir. Bundan dolayı müşarünileyhe mu'cize olarak kuşlar bervechi âtî hüdhüdün söylediği gibi hakikaten kelâm söylediler demişler, netekim Resulullah'a ağaçlar taşlar

söylemişti, fakat bu ma'nâca da Süleymana kuş dili değil, kuşa insan dili bildirilmiş olur. Halbu ki «

وَعَلَّمَنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ» buyurulmuştur. Binaenaleyh ehemmiyet kuşun söylemesinden

ziyade Süleymanın anlamasında ve anlayışının derinliğindedir. Hem de Kur'anın ta'birine nazaran sâde

kuşun dilinde, lügatinde değil, mantıkındadır. O yalnız kuşların sesleri veya hareketleri ifade ettikleri

hislerini anlamakla kalmıyor o hisleri idare eden mantığı, ledünniyyatı biliyordu.

Bu suretle onların terennümatındaki tesbihat ve takdisatı anladığı gibi onları zabt-u idare ederek teşkilâtı

mahsusasiyle ordusunda istihdam da ediyordu, cüz'iyatı eşyaya tealluk eden ihsasat, mantığın mebadii

zaruriyyesinden olduğu cihetle hissiyyatın nazariyyat ile irilemiyen zarurî bir mantığı vardır. Tesavvuratı

külliyenin teşekkül etmesi için cüz'iden cüz'ie intikal (temsil) bu mantıkla başlar. İdare ve siyaset

adamlarının umuru cüz'iyeye müteallık reiylerde isabet edebilmeleri bu mantığın fitratlarında ki kuvvetiyle

mütenasib olur. Kuşların elifazı amme vaz' edebilecek tesavvuratı külliyyeye malik olduklarını bilmiyor isek

de hassasiyyetlerinin yüksekliği ma'lûmdur. Kuşun mahiyyeti yüksek bir hassasiyyetle uçmak hasletini

tecelli ettiren bir hayat mefhumundadır. Bunun için «mantıkuttayr»

ta'liminden bizim zihnimize tebâdûr eden ma'nâ, kuşların hissiyatındaki münasebatı sezecek kadar derin

ve uzaklardaki cüziyyata nüfuz edecek kadar yüksek bir his ve idrâk ile beraber aynı zamanda kuşların

tabiati olan tayeranın ilmi dahi öğretilmiş olmasıdır.

Filhakıka «وَلَسَلِيمَنَّ الرِّيحَ غُدُوهاَ شَهْرٍ وَرَوَاحِهاَ شَهْرٍ» ve «فَسَخَرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِه رُحَاءَ حَيْثُ أَصَابُ» buyurulduğu

üzere hevanın müşarünileyh emrine müsahhar olması bu ilmile alâkadar olduğu gibi tarfetül'aynde bir

tahtın getirilivermesi kazıyyesindeki «عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ» da bu ılmolmak gerektir. Hasılı mantıkı

tayrde kuş dilinden ziyade bir mazmun vardır. «أَيُّ مَنْطِقُهُ لَا لُغَةَ الطَّيْرِ» diyen

Keşfül'esrar sahibile beraber biz de buna meşhur olduğu üzere yalnız «kuş dili» demeyi kâfi görmeyip

Kur'anın lâfzını muhafaza ederek kuş mantığı demeyi tercih ediyoruz.

Süleyman aleyhisselâm «عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ» demekle Nübüvvetini anlatmış olduğu gibi

mülkünü anlatarak da şöyle demiştir: ﴿وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ ve bize her şeyden

verildi - her şey değil, her şeyden - müfessirîn bu ta'birin kesretten kinaye olduğunu söylüyorlar, bununla

Devlette servetin ehemmiyyetine işaret olunmuştur. ﴿إِنَّ هَذَا﴾ Şübhesiz ki bu - mezkûr öğretilen

ilmile verilen servet ﴿لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ﴾ her halde o fadlı mübîndir. - Allah tealânın

hamd-ü senaya lâyük olan ve mü'min kullarından bir çoğuna bile nasîb olmamış bulunan o açık fadl-ü

ihsandır ki bunun şükrünü eda etmek için İbadullahı bu ni'metten istifadeye da'vet etmek bir vazife teşkil

eder.

17. ﴿حُشْرٍ﴾ HAŞİR; esasen halkı yerlerinden çıkararak nefri amm suretinde celb-ü ihzar edip bir

yere toplamaktır. Bunun için kesret ve izdiham ifade eder. Maamafih

Sh:»3667

mutlaka toplamak ma'nâsına da gelir. Bu surette hazarî vaz'iyeti de ifade edebilirse de asker toplanmanın

seferberliği ifade etmesi daha zâhirdir. Sözün gidişi de bunu anlatıyor.

﴿لَسَلِيمْنَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ﴾ Cinn-ü İns ve Tayrden

askerleri toplanmıştı - sûrei En'amda «

«وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ» tefsirine

bak ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ da hep bunlar baştan âhire zabt ve mertebelerine göre zâbitlarıyla sevk-u

idare olunuyorlardı 18. ﴿حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ﴾ hatta karınca vâdîsi

üzerine vardıklarında - hattâ ibtidaiyyedir. Bir kelâmın başladığını göstermekle beraber aynı zamanda onun evvelki kelâma bir nihayet de olduğunu gösterir. Hayli gittiler hattâ Vâdîi neml üzerine vardılar demek olur.

«Üzerine» denilmesi de inmek üzere yüksekten geldiğini iş'ar eder. Vâdîi neml Şamda veya Taifde veya

Yemende karıncası çok derenin ismi olduğu söyleniyor. Maamafih Karınca vadisi, karınca sahası gibi

küçük hayvanat alemini tebadür ettiriyor. Karınca, küçük hayvanatta mesel olageldiği gibi kanatlı kısmı

bulunmak i'tibariyle uçanlar cümlesindedir. Ve burada bu münasebetle zikr olunduğu söylenmiştir. Bu

i'tibar ile hattâ, mantığı tayre vukufun da bir gayesini ifade etmiş oluyor. Karıncalar bir çok hayvanat

meraklıları tarafından tedkik olunmuş ve bir çok garaib, hikâye olunmuştur. Cem'iyetle yaşadıkları

herkesin ma'lûmu olduğu gibi kuvvetleri ve mesâilyeri de ma'lûmdur. Kumanda ile hareket ettikleri ve

yekdiğerine tebliğat yaptıkları ve postacıları ve müfettişleri bulunduğu kayd edilmiştir. Nasıl söylediklerini

bilemezsek de her halde bir şey anlattıklarını biliyoruz.

Burada şunu kayd edelim; karıncaları tedkik eden bir mütehassis yuvalarının önüne bir şeker koyuyor, bir

takımları bunu haber alıp yemeğe başlıyorlar, derken şekerin üzerine biraz arakı döküyor, bir kısmı kaçıyor

bir kısmı yiyor,

Sh:»3668

serhoş oluyor, kaçanlara da yiyeceklere de birer boya ile işaret ediyor, kaçanlar yuvaya haber veriyorlar, bir

müddet sonra bir galebelikle gelip serhoş olanları öldürüyorlar. ﴿قَالَ نَمْلَةٌ﴾ Bir karınca dedi

ki - hem « قَالَ » denilmesine nazaran dişi bir karınca

﴿يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ﴾ ey karıncalar giriniz meskenlerinize -

yerlerinize çekilin yoldan

﴿لَا يَحْطَمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ sakının Süleyman ve

askerleri şuurları olmayarak sizi kırmasınlar ya'ni bile bile bir karıncaya sebepsiz öldürmezler amma

farkında olmazlar da kırar geçirirler. Onun için yerlerinize çekilin de kendinizi kırdırmağa sebep olmayın

diye edeb-ü nezahet dairesinde hakîmâne bir surette ma'iyetini korudu ki burada ince bir karınca siyaseti

vardır. Fahrüddîni Razî der ki: ba'zı kitaplarda gördüğüme göre o karıncanın diğerlerine duhulü emretmesi

şunun içindir ki kavmı, Süleyman aleyhisselâmın celâletini görürler de Allah tealânın kendilerine olan

ni'meti hakkında küfrana düşerler diye korktu «sakının sizi kırmasınlar» demekten muradı bu idi, ya'ni

kuvvei ma'neviyenin kırılması idi. Bu suretle bunda erbabı Dünya ile oturup kalkmanın mahzuruna bir

tenbih vardır.

19. ﴿فَتَبَسَّمْ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا﴾ Binaenaleyh onun sözünden gülercesine tebessüm

etti - karıncanın kavmı hakkındaki tedbir ve siyaseti ve kendi askeri hakkındaki husni nazarı hoşuna gitti. Ve

ihtimal ki bir karıncanın bunları makamı medihte şuarsuzlukla ma'zur görmesi de tuhafına geldi. Ve onun

bütün bu duygularını Allah tealânın kendisine bildirmesinden de memnuniyetle mütehassis oldu da

﴿قَالَ﴾ dedi: ﴿رَبِّ أَوْزِعْنِي الْخَ﴾ böyle duâ etti: rabbından iki şey istedi. Evvelâ

kendini nefesine bırakmayıp doğrudan

Sh:»3669

doğru idare ederek nefesine vâz-ü zâbit kılmasını istedi, ve bunda bilhassa iki maksad gözettili: birisi

﴿أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ﴾ diye gerek kendini ve gerek

vâlideynine olan ni'meti sabıkaya şükür, diğeri de ﴿وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ﴾ diye

âtf için rızaya muvafık olacak vechile iyi hizmetler yapmağa muvaffak olmak, ki bunun ikisi Dünyada Âhret

sevabının vesilesini taleb, ikincisi de

﴿وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ﴾ salih kulların içinde

rahmetine idhal buyur - diye Âhîret sevabının kendisidir. Burada salâhtan murad, salâhı kâmilidir ki hiç bir günah lekesi olmayarak rahmeti rahmâna kavuşmaktır. Saltanat tecelliyatının harikaengiz bir deminde Hazreti Süleymanın bu duâsı ile ibraz ettiği kudsi ruh fazilet hislerinin pîşvası olmak lâzım gelen. Devlet adamlarına çok yüksek ilhamlar verecek dersleri ihtivâ eder.

Öyle dedi 20. ﴿وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ﴾ ve tayrı (kuşları yâhud uçar kuvvetleri) teftiş etti - demek ki

cüz'iyatına varıncaya kadar Devletin kuvvetlerini ve umurunu teftiş ve tetkik etmek Devlet adamının

vazifesidir. Araştırdı ﴿فَقَالَ مَالِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ﴾ da neye dedi: ben hüdühüd

görmüyorum? - Kamus tercemesinde der ki «hüdühüd» «ها» ların zammile mutlaka karkara eden, ya'ni

elhan ve negamat ile öten kuşa denir. Ve hassaten ma'ruf kuşun ismidir ki çavuş kuşu ve ibibik ta'bir

ettikleridir. «Hedhede» den me'huzdur kemâ seyüzker. «Ve ana «hüdehid» dahi denir ulebit vezninde. Ve

hüdahid denir ulabit vezninde ve hüdühüd kesirül'hedhede olan güvercin kuşuna dahi denir. اهـ .

Sh:»3670

Demek ki çavuş kuşunda isim, diğerlerinde vasıftır. Müfessirîn, ma'ruf olan çavuş kuşu ile tefsir etmişler.

Alûsî şöyle der: ma'ruf kokar kuş ki denildiğine göre kan yer ve Demîrînin zikrettiği vechile Ebû'ahbar ve

Ebürrabi' ve Ebû sümame ve sair künyelerle künyelenir. Ba'zıları «

كَهْدَاهِدَ كَسَرَ الرُّمَاءُ جَنَاحَهُ » mısraında hüdâhid, hüdühüdün tasgiyi olduğuna kail

olmuşlardır. Düveybbe ve şüveybbede ve şüvabbe gibi. اه .

Kazîy beyzavînin naklettiği vechile rivayet olunuyor ki Süleyman aleyhisselâm Beyti makdisin binasını

itmam edince hacc için hazırlanıp Haremi şerife gitti, burada dilediği kadar ikamet ettikten sonra Yemene

teveccüh etti. Sabahleyin Mekkededen çıkıp öğleyin San'aya vardı. Arazisi hoşuna gitti, oraya kondu fakat su

bulamadı. Hüdühüd ise râidi (keşşafı) idi. Suyu iyi bulurdu, bunun üzerine araştırdı bulamadı, çünkü

Süleyman aleyhisselâm indiği sırada o havada bir devir yapmış diğer bir hüdühüdün durduğunu görmüş

yanına inmişti, ikisi anlaşmışlar, bunun üzerine onun anlattığını görmek üzere beraber uçmuş ba'dehu

İkindiden sonra gelip anlatmıştı» Beyzavî bunu naklettikten sonra «Allah tealânın acâib kudretinde ve has

kullarına bahsettiği hasaista belki bundan daha büyük şeyler vardır. Onları tanıyanlar tasdik ve tebcil eyler,

iyman şanından olmyan münkirler dahi inkâr ederler» diye bir ihtar yapmıştır. Burada tayrın bir posta veya

keşif tayyaresi gibi mülâhaza edilmesi de mümkündür. Tayyareyi idrâk eden zamanımız münkirlerinin

bunları inkâr etmesi ise büsbütün ma'nâsızdır.

21. ﴿بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ﴾ Bir sultani mübîn ile - ya'ni ma'ziretini beyan eden açık ve kat'î bir hucdet

ve bürhan ile 22. ﴿قَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ﴾ de dedi: ben senin ihata

etmediğini ihata ettim - henüz varamadığın yere vardım, dolaştım

Sh:»3671

keşfiyyatta buldum. Sence tamam olmiyan ma'lûmatı etrafiyle kavradım. İyfa ettiği hizmetin zevkile

neş'enâk olan hüdhüdün bu suretle söze başlamasından Süleyman aleyhisselâma karşı min tarafillâh bir

cilvei iykaz vardır. ﴿وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ﴾ sana Sebe'den ehemmiyyetli,

yakîn bir haber getirdim - bunda deri Devlete arz olunacak haberlerin iyi tahkik olunarak şübheden sâlim

olması lüzumuna işaret vardır.

SEBE', esasen bir hanedan veya kabîle ismi olup sonradan Yemende meskenleri olan Me'rib şehrine dahi

ıtlak edilmiştir. Sebe' Sûresine bak. 23. ﴿أَنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً﴾ ben bir kadın buldum -

Beyzavî ve saire de bu kadının meşhur olan ismi Bilkis binti Şerahîl diye kaydediyor. Ebül'fida tarihinde

«Bilkis binti Hed'hâd ibni Şürahbîl denilmiş ve yirmi sene meliklik ettiği zikrolunmuştur.

﴿تَمْلِكُهُمْ﴾ Onlara melike bulunuyor

ve azametli bir tahtı var - kadının servet-ü saltanatını böyle ı'zam ederek vasfetmesi Süleyman

aleyhisselâmı tehyic için oluyor.

Fakat şayanı dikkattir ki Süleyman aleyhisselâm bunlara hiç ehemmiyyet vermiyor ancak 24.

﴿وَجَدْتَهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ الْخ ۰۰۰﴾

﴿قَالَ سَنَنْظُرُ﴾ diye onun ve kavminin Allahı bırakıp Güneşe taptıklarını anlatınca, o vakit 27.

﴿أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ﴾ bakalım dedi: doğru musun yoksa

yalancılardan mısın? - Demek ki hüdhüdün «بِنَبَأٍ يَقِينٍ» diye te'minatını kâfi görmedi, haberi vahid

ile amel etmedi. Zira bir taraftan gayrin hukuku tealluk ediyordu,

Sh:»3672

ayni zamanda hüdhüd gaybolmuş olmak ı'tibariyle töhmet mevkiinde bulunuyordu. Binaenaleyh «

﴿إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ﴾

mazmuniyle amel etmek iktiza ediyordu. Bunun için şu emri verdi: 28.

﴿اذْهَبْ بِكِتَابِي هَذَا فَاَلْقَهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانظُرْ مَاذَا﴾

﴿يَرْجِعُونَ﴾ şu mektubumu götür de onlara bırak, sonra dön kendilerinden de bak neye varacaklar? -

Burada hüdhüd bir posta hizmetinde kullanılmış oluyor. Fakat bunda bir güvercinin mektub götürmesinden

fazla birşey var. Çünkü bıraktıktan sonra çekilip netice hakkında bir tecessüs yapması da emrolunuyor.

Hüdhüd bu emri iyfa etti. Onun için kadın:

29. ﴿قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأَىٰ﴾ ey milletin a'yanı dedi

﴿أَنْتِ أَلْقَيْتِ إِلَيَّ كِتَابَ كَرِيمٍ﴾ bana bakın! Bir mektub bırakıldı bana, çok mühim:

30. ﴿وَإِنَّهُ﴾ Süleymandan ve şöyle

31. ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ﴾ doğrusu bana karşı kafa tutmayın da müslim

olarak gelin bana. - Bu ifadenin zâhirine nazaran mektub bu suretle Arabca yazılmıştır. Sebe', Hımyerîler

Arab oldukları için demek ki Süleyman aleyhisselâm onlara mektubunu kendi lisanlarıyla yazmıştır. Asıl

mektubun İbranîce yazılmış olup da bu, onun tercemesi veya hulâsai mazmunu olmak da muhtemeldir.

Hasılı kadın mektubu alınca memleketin erbabı hall-ü akdi olan bir meclise arzetti. Bunu burada a'yanı

memleket diye terceme ediyorum, çünkü:

﴿٣٢﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوٓا أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ قَاطِعَةً
أَمْرًا حَتَّى تَشْهَدُونِ ﴿٣٣﴾

Sh:»3673

﴿٣٣﴾ قَالُوا نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةً وَأَوْلُوا بِأَسِّ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ
الْيَكُ فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٤﴾ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا
دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ
﴿٣٥﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ
﴿٣٦﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَا آتِيَنِي
اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَيْكُم بَلْ أَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٧﴾ ارْجِعْ
إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا
أَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٨﴾ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوٓا أَيُّكُمْ يَأْتِينِي
بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٩﴾ قَالَ عِفْرِيْتُ مِنَ الْجِنِّ

أَنَا أْتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ
﴿٤٠﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ
أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ
فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي ءَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤١﴾

Sh:»3674

﴿٤١﴾ قَالَ نَكُرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرُ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ
الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ
كَانَهُ هُوَ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٣﴾
وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ
كَافِرِينَ ﴿٤٤﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً
وَكَشَفْتُ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرٍ قَالَتْ
رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

Meali Şerifi

Ey a'yan, dedi: bana emrimde bir fetvâ verin, sizin huzurunuz olmadan ben hiç bir emri kestirmiş değilim 32

Dediler: biz bir kuvvet sahibiyiz ve şiddetli harb ehliyiz, maamafih emir sana aiddir, bak ne ferman

buyurursun 33 Doğrusu, dedi: mülûk bir memlekete girdiler mi onu perişan ederler ve ehalisinin azîz

olanlarını zelîl kılarlar, evet, böyle yaparlar 34 Ben ise onlara hediye ile bir hey'et göndereceğim de

bakacağım sefirler ne ile dönecekler 35 Bunun üzerine gönderilen Süleymana vardığı vakit siz, dedi: mal

ile bana imdad mı ediyorsunuz? Bakın Allahın bana verdiği size verdiğiinden daha

Sh:»3675

iyi, hayır siz hediyenize güveniyorsunuz 36 Dön onlara, vallahi karşı gelebilecekleri ordularla varırım da

oradan kendilerini zilletler içinde hor, hakıyr oldukları halde çıkarırım 37 Ey hey'et, dedi: kendileri teslim

olarak bana gelmezden evvel o kadının tahtını bana kim getirir? 38 Cinden bir ifrit, ben, dedi: onu sana sen

makamından kalkmazdan evvel getiririm ve her halde ben buna karşı kuvvetli bir emînim 39 Nezdinde

kitabdan bir ilim bulunan zat ise: ben dedi: onu sana gözünü kırpmadan evvel getiririm, derken onu yanında duruyor görünce: bu rabbımın fazlından, dedi: beni imtihan için ki şükür mü edeceğim? Yoksa küfran mı? Her kim şükür ederse sırf kendi lehine eder, her kim de küfranda bulunursa şübhe yok ki rabbım ganiydir kerımdır 40 Ona, dedi: tahtını başkalaştırın bakalım hakikati tanıyacak mı? Yoksa tanımazlardan mı olacak? 41 Binaenaleyh geldiğinde böyle mi senin tahtın? Denildi, sanki o, maamafih bize ondan önce ilim verildi müsliman olduk dedi 42 Mukaddemâ Allahdan başka taptığı şeyler ona mâni' olmuştu çünkü kâfir bir kavmden idi 43 Köşke gir denildi ona, derken onu görünce derin bir susandı ve paçalarından çemrendi, Süleyman, o dedi: mücellâ bir köşk, sırçadan, kadın ya rabb! Dedi: hakikaten ben evvel nefsimde zulmetmişim, şimdi Süleymanın maiyyetinde teslim oldum Allaha, o rabbül'âlemine 44

32. ﴿قَالَتَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوٓا۟﴾ Ey mele - ey milletin vücu-ü a'yanı, ey hey'et, dedi:

﴿أَفْتُونِي﴾ bana bir fetvâ verin -

İFTA, bir müşkilin beyanile kuvvet vermektir. Ve umurı şer'iyede mütearef olduğuna göre burada bu ta'bir,

bu meclisin şer'î bir salâhiyyetini ifadeden halî değildir. ﴿فِي أَمْرِي﴾ emrimde - ya'ni bu işimde

yâhud vereceğim emir hakkında ﴿مَا كُنْتُمْ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ﴾ sizler

bana

Sh:»3676

şehadet etmedikçe, yâhud huzurunuz olmadıkça ben hiç bir iş kestirmiş değilim - ya'ni şimdiye kadar

Devlet umurundan hiç birinde istibdad yapmadım, sizin re'yinizi almadan hiç birini kendiliğimden mevki

icraya koymadım, her ne emir verdimse sizlerin mahzarınıza ve reiylerinizi alarak verdim. Onun için bu

mektub işinde de sizin fetvanızla kuvvet almak istiyorum. « حَتَّى تَشْهَدُونَ » denilmesinden

bunların mühim işleri müşavere için huzurunda toplanması mu'tad olan bir hey'et olduğu anlaşılıyor.

Bunların her biri on bin kişiyi temsil etmek üzere üç yüz on iki kişi olduğu da rivayet edilmiştir.

(Katâde)

Bu hey'ete iyrad olunan bu noktada şimdiye kadar emri hukûmette istibdad yapılmamış olması medh ve

reiylерinin esas tutulmuş olduğu beyan olunmak suretiyle cem'ile gösterilerek meşveretin ehemmiyeti

tesbit edilmiştir ki bunun zâhirî bir meşrutiyet teamülü anlatmaktadır. Fakat gelecek sözden anlaşılacağı

üzere bu meşruyyet emir ve kumandaya müdahale derecesine varmayan meşru' bir meşveret ve iftâ

mahiyyetinden ileri gitmediği için müfessirîn burada yalnız istişarenin ehemmiyyetinden bahsetmişlerdir.

Bu hey'et 33. ﴿نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةً وَأَوْلُوا بِأَسِّ شَدِيدٍ﴾ dediler ﴿قَالُوا﴾

biz kuvvet sahibleriyiz ve şiddetli bir harb ehliyiz. - Ba'zıları bu sözü, biz kuvvet adamları harb-ü darb ehli

askerleriz, siyaseti ve reyiden anlamayız, ne emredersen onu yaparız ma'nâsına telâkki etmişlerdir. Bunun

asker zihniyyetini göstermesi i'tibariyle kayde şayan bir ma'nâ olduğunda şübhe yok ise de «

﴿أَفْتُونِي فِي أَمْرِي﴾ diye başlayan kelâmın cereyanı sâde bir şurayı askerîden ibaret

olmamasında zâhirdir. «Biz» diyenler şahıslarını değil, mektuba muhatab olan cem'iyetin, ya'ni

Devletlerinin kuvvetini kasd etmişlerdir. Teslim olmamak için harb etmek lâzım geleceğini düşünerek

kuvvetimiz vardır, şiddetli harb edebiliriz diyorlar, bununla beraber harb etmeliyiz demiyorlar

ve

Sh:»3677

emre müdahaleyi tecviz etmiyorlar da harb olmaksızın bir çare bulabildiği takdirde memnun olacaklarını

andırır bir surette teslimi salâhiyyet ve edebi siyasiye riayet ile sözü şöyle bitiriyorlar

﴿وَالْأَمْرُ إِلَيْكَ﴾ maamafih emir sana aiddir. - Sana müfevzadır

﴿فَانظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ﴾ bak imdi ne emrediyorsun? - Harb mi yaparsın, yoksa sulha bir

çare mi bulursun? Bunun üzerine harb fikrini bertaraf etmek üzere 34. ﴿قَالَتْ﴾ dedi

﴿اِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً﴾ bir memlekete muhakkakki mülûk kısmı ﴿اِنَّ الْمُلُوكَ﴾

girdiklerinde - ya'ni harben girdikleri vakt ﴿اَفْسَدُوْهَا﴾ onu bozar perişan ederler.

﴿وَجَعَلُوا اَعْزَّةَ اَهْلِهَا اَذَلَّةً﴾ Ve azîz olan ahalisini zelîl kılarlar. - Katl, esaret, nefi,

habis vesaire gibi envai zillet ve felâkete giriftar ederler. ﴿وَكَذٰلِكَ﴾ böyle de yaparlar mı

﴿يَفْعَلُوْنَ﴾ yaparlar - ya'ni « لَا تَعْلُوْا عَلٰى » diyen Süleymandan da böyle yapar.

Binaenaleyh harben mümkün olduğu kadar sakınmak ve memleketi istilâya sebebiyyet vermemek ıktıza

eder. 35. ﴿وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ﴾ Ve her halde ben onlara bir hediye ile elçi

göndereceğim de ﴿فَنَازِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ﴾ bakacağım gönderilenler ne ile

dönecekler? - Ya'ni bu suretle huylarını yoklıyacağım da ona göre hareket edeceğim. Bakalım mal-ü menal

ile savulabilecek kimseler mi? Müfessirîn bu hediyyenin tafsilâtı hakkında rivayetler kaydetmişlerdir. 36.

﴿فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنُ﴾ Bunun üzerine vaktâ ki gönderilen, Süleymana vardı - hediyyeyi kabul

etmeyip şu suretle reddetti ﴿قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ﴾ الخ . . . ﴿﴾

38. ﴿قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ﴾ Ey hey'et, dedi - bu mele'den murad izzah edilmemiştir. «

وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ» deki cünudun

rüesası olsa gerektir ﴿أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بَعْرَشِهَا﴾ o kadının tahtını bana kendileri müslim

olarak gelmezden evvel hanginiz getirir? - Süleyman aleyhisselâm onların hediyelerine güvendiklerini

bilmiş idi, binaenaleyh hediyelerini tehdid âmiz bir surette iade edince geleceklerini de bildiğinden gelir

gelmez imanlarını vesiyle olacak bir harika göstermek istedi. Rivayet olunur ki elçiler kadına varıp

Süleyman aleyhisselâmın dediğini anlattıklarında: «bilmiş vallahi bu sâde bir melik değil, biz buna tâkat

getiremeyiz» demiş ve tekrar bir elçi gönderip «kavmin beyleriyle huzuruna geliyorum, emrini ve da'vet

ettiğın dinini görmek arzusundayım» diyerek maıyyetinde bir cemmi gafır ile hareket etmiş ve tahtını

köşklerinin en metın ve mahfuz yerine koydurup kapıları kilitleterek ehemmiyetli surette muhafaza altına

aldırılmış idi. 39. ﴿قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنِّ﴾ Cinlerden bir ifrıt, dedi - Râgıbın

Müfredatında: ifrıt «هُوَ الْعَارِمُ الْخَبِيثُ» ya'ni habıs çetin demektir. Şeytan gibi insana da

istiare olunur ifrıt nifrit denilir. İbni Kuteybe demiştir ki: ifrıt, müves'sekulhalk, ya'ni hılkatı kuvvetli demektir.

Aslı, toprak demek olan «afer» dendir. Âfere, güreşti yere yıktı demektir. «أَه» . Âkâmülmercan Fi

ahkâmılcan» da Ebu Amr ibni Abdülmerdden naklen der ki: lisanı âlim olan ehli kelâm Cinni meratib

üzere zikrederler. Halıs Cinni zikrettikleri vakıt «cinnî» derler. İnsanlarla beraber sakin olanını kasd ettikleri

«âmir» cem'inde «ummar» derler. Sıbyana arız olana ise ervah derler. Habîsleşip çetinleşirse Şeytan,

derler **اه**. Demek ki ifrît, şerr-ü habasette dehâ ve şeytanette ileri gitmiş, tuttuğunu devirir, kuvvetli,

becerikli

Sh:»3679

ele avuca girmez bir kerata demektir. Öyle insana da ıtlak edildiği için âyette «Cinden» diye beyan

edilmiştir. ﴿أَنَا أُتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ﴾ Ben onu (o tahtı) sen

makamından kalkmadan evvel sana getiririm - her gün makamında sabahdan öğleye kadar oturur idiği

rivayet olunuyor. ﴿وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ﴾ ve muhakkak ben buna karşı her halde

kavîyim, emînim - ya'ni kolay getiririm hem de hiç bir hıyanet etmem, tebdil-ü tagyir etmeden hiç bir şey

zayi' etmeksizin getiririm diye te'kidlerle te'minatta bulundu. 40.

﴿قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ﴾ nezdinde kitabdan bir ilim bulunan zat

﴿أَنَا أُتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ ben sana onu tarfın (gözün)

sana dönmeden evvel getiririm dedi - bu zatın kim olduğu hakkında müteaddid kaviller vardır. İbni Mes'ud

kavlince Hızır aleyhisselâmdır. İbni Abbasın meşhur olan kavlince Süleyman aleyhisselâmın veziri Âsaf

ibni Berhiyadır ki Siddîk idi. Dua edilince icabet olunan ismi a'zamı bilirdi, Hazreti Süleymanın bir mu'cizesi

olmak üzere veziri böyle bir keramet göstermiştir. Fahrüddîni Razî bu zatın Süleyman aleyhisselâmin

kendisi olması kavlini vücuh ile tercih etmiştir. Ezcümle mevsulün, sıla ile ma'lûma işaret olması kaidesine

nazaran burada nazmı Kur'an mülâhaza edildiği zaman «عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ» olmakla

ma'lûm olan zat ancak Süleyman aleyhisselâmdir. Çünkü yukarıda «

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا﴾ . ﴿وَوَرَّثَ سُلَيْمَانَ دَاوُدَ﴾
﴿وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مِنْتُمْ مَا تَدْعُونَ﴾ buyurulmuştu, ancak bu surette

«أَنَا أُتِيكَ بِهِ» hitabı ifrîtedir. Süleyman, ifrite karşı söylemiştir. «

﴿قَالَ أَنَا أُتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ﴾ diye zamir ile zikrolunacak

yerde tefhiym için mevsul getirilmiş ve bununla bâlâda verildiği zikrolunan ilimden bir misal

gösterilmiştir.

Maamafih ekseriyet, bu zâtın Süleyman aleyhisselâmin

kendisi değil, eshabından birisi olmasını nazmın siyakına daha muvafık bulmuşlardır. Muhyiddîni Arabî füsusta demiştir ki «bu Süleyman aleyhisselâmın eshabından ba'zısının elile oldu ki hazır olanların nefislerinde Süleyman aleyhisselâmın şanı için daha azametli olsun» اهـ . Şübhesiz eshabından böyle kerametın zuhuru kendisinin daha ziyade yüksekliğine delâlet eder. Ve bu ılım ona verilen ılım den olduğunu anlatır. Bu, ne kadar mesafeden getirildi? Yukarıda hüdhüd kıssasında San'aya kadar varıldığına dair bir rivayet geçmişti, San'adan ise Sebe' günlük mesafedir deniliyor. Ba'zıları da bu sıra Süleyman aleyhisselâm San'adan dönmüş Şam arzında bulunuyordu demişler. Bu takdirde iki aylık mesafe demektir. Bu kadar mesafeden bir taht göz kırpıncaya kadar nasıl gelir? Şübhe yok ki bu alel'âde vekayı'den değil bir keramet ve mu'cize olmak üzere mevzuı bahistir.

Muhyiddîni Arabî bunu şöyle anlatmıştır: Âsaf, tahtın aynında tesarruf etti de onu mevzında 'dam edip her an hasıl olmakta bulunan halkı cedide arif olanlardan başka kimsenin şuuru lâhık olamayacak vechile Süleymanın yanında iycad ediverdi, vücudü zemanı, ademi zamanının aynı idi, ikisi bir anda idi ve Âsafın kavli, zamanda fi'lin aynı idi. Zira Kâminden sadir olan kavil, Allah tealâdan « کن » menzilesindedir. Bu tahtın husulü mes'elesi en müşkil mesailendir. Ancak zikrettiğimiz iycad ve 'damı arif olan zevat müstesna. Taht, ne mesafe kat' etti ne de onun için Arz dürüldü veya yarıldı اهـ .

Şeyh'in « بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ » âyetinden anladığı halkı cedid mes'elesi

son zamanlarda « دقارت » Felsefesine kadar geçmiş bir nazariyedir. Lâkin bunun buraya tatbiki

âyetin zâhirine muvafık değildir. Çünkü «yaparım» denmemiş «getirim» denilmiştir. «

قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ^ط» denilmesiyle de bir zaman ifade edilmiştir. Lemhı basar

değil, tarfetül'ayn da değil, bunlardan daha uzun olarak « قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ^ط »

ki iki tarfe arasını ifade eder. Ve bu bir saniyeyi bile geçebilir.

Sh:»3681

Lâkin Şeyh, bunu bir an telâkki etmiş, halbuki hareket mefhumu lâekal iki an iktiza eylediği cihetle bir anda

hareket tasavvuru, tenakuz olacağından mes'eleyi işkâl ederek hareketsiz olarak husulü imkânını

göstermek için o yolda te'vil eylemiştir. Çünkü zatında mümteni' olana «kün» emri teallûk etmez. Fakat ihtar

ettiğimiz vechile âyet, bunu bir ân ile değil, en seri' bir zaman ile ifade etmiştir. Lâekal «

أَنَا أْتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ^ط» diyecek kadar bir zaman var.

Doğrusu «Âsafın kavli zamanda fılin aynı idi.» demekle Şeyh tamamen hakıkatı söylemiştir. «

أَنَا أْتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ^ط» kavlinde fı'ıl, icad değil ityandır.

Bunu söylemesiyle getirmesi bir olmuştur. Ya'ni söyleyinceye kadar getirmişti. Zira ilmini biliyordu. Bir saniyede binlerce kilometre sür'at, zamanımızın efkârı fenniyesinin mülâhazasına alışmış olduğu mesailendir. Mühimm olan nokta ancak bu hareketi yapmak için tatbık olunacak kuvveti bilmekten ibarettir. Bir saikada bir cereyanda, bir telgrafta görülen bu sür'at bir kütlede de görülebilir. Yakından icrayı te'sir ettiğini gördüğümüz iradenin bir telsiz gibi uzakta da âmil olabildiğini gösteren misaller de yok değildir. Bir cazibe ile ecramin fezada uçuştığı bir irade ile a'zanın bedende oynadığı gibi bir irade ile âfaktaki bir cismin tayyî mekân etmesi de Kitabda, Levhi mahfuzda sâbit olan ilimdendir.

﴿فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ﴾ Derdemez onu yanında karar etmiş görünce

﴿قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي﴾ bu, dedi: rabbımın fadlındandır - mu'tad olan sünneti

cariyesi değil «فَضَّلْنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ» ile işaret olunduğu

üzere fadlı mahsus olan bir keramet veya mu'cizedir.

﴿قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا﴾ 41. ﴿لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ الْخ ۰۰۰﴾

Ona, dedi: tahtını tenkir edin - o değılden gösterin,

yabancılaştırın ﴿نَنْظُرُ أَتَهْتَدِي﴾ bakalım doğruyu bulacak mı? - Kendininki olduğunu

bilecek? Vaz'ıyyeti kavriyacak, hakikati anlayacak mı?

﴿أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ﴾ yoksa yola gelmezlerden mi olacak? - Tahtının

getirilmiş olması hayretengiz bir tasarrufla mülk-ü saltanatının elinden alınmış olduğuna delâlet eder. Böyle

müdhîş bir lâhzada onun o değilmiş gibi gösterilmesinde büyük bir nezaket ibraz edilmiş ve bununla onun

isti'dadı üzerinde bir tecrube yapılmak istenilmiştir. 42.

﴿فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكَ﴾ Binaenaleyh geldiğinde: böyle mi senin

tahtın denildi? - Bu senin tahtın denilmedi, o değilmiş gibi gösterildi ﴿قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ﴾ sanki

dedi: o, o ﴿وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا﴾ maamafih bize bundan evvel ilim verildi - bu

mu'cizeden evvel hüd hüdün mektub getirmesi gibi müşahede ve sair mesmuat ile Allah tealânın kudretine

ve senin nübüvvetinin sıhhatine ilmimiz hâsıl oldu ﴿وَكُنَّا مُسْلِمِينَ﴾ ve müsliman olduk -

inandık teslim olduk dedi, hiç şaşırmadan vaz'ıyyeti olduğu gibi kavrayarak idarei kelâm etti, öyle de evvel

neye gelmedi? 43. ﴿وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ Evvel Allahdan

başka tapıyor idiği şeyler (Dünya saltanatı) kendisini alıkoymuştu

﴿نَهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ﴾ çünkü kâfir bir kavmden idi 44.

﴿قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ﴾ denildi ona, gir köşke «sarhat» tan SARH, kasır ve kule

gibi yüksek bina «sarhatüddar» konağın sahası, sahnı, avlısı, meydanı ﴿فَلَمَّا رَأَتْهُ﴾ derken onu

görünce ﴿حَسِبْتَهُ لُجَّةً﴾ bir derya sandı ﴿وَكَشَفْتُ عَنْ سَاقِيهَا﴾ ve

inciklerinden açtı - etekleri ıslanmasın diye toplandı, paçaları

Sh:»3683

göründü. Evvel şaşırمامışken bu kerre bir şaşkınlık etti:

﴿قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ﴾ Süleyman o, dedi: sırçalardan döşenmiş

mücellâ bir meydandır. - Bir sırça saray ve medhalinden meydanına büyük bir havz yapıp su salınmış,

içine balık vesair deniz hayvanları konulup üzeri şeffaf cam ile döşenmiş, o vakıt kadın ﴿قَالَتْ﴾

dedi ﴿رَبِّ اِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى﴾ yâ rab, şübhe yok ben evvel nefsim zulmetmişim - boş

şeylere tapmışım ﴿وَاسَلَّمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ﴾ şimdi Süleymanın maiyyetinde islâma irdim

﴿لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ âlemlerin rabbi Allaha teslim oldum - ekser müfessirînin kavlince

Süleyman aleyhisselâm onu tezevvüc etmiş ve mülkünde bırakmış idi.

Çünkü kıssa:

﴿٤٥﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا
اللَّهَ فَإِذَا هُم فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ
تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٤٧﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَائِرُكُمْ
عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٨﴾ وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ
رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٩﴾

Sh:»3684

﴿٤٩﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ
مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٥٠﴾ وَمَكْرُؤًا مَكْرًا
وَمَكْرَنًا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥١﴾ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
مَكْرِهِمْ أَنَا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥٢﴾ فَتِلْكَ بَيُوتُهُمْ
خَاوِيَةٌ بِمَا ظَلَمُوا إِن فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٣﴾
وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٤﴾

Meali Şerif

Celâlim hakkı için, Allaha ıbadet edin diye, Semûda da kardeşleri Salihi göndermiştik, derken bunlar iki fırka oldular çekişiyorlardı 45 ey benim kavmim! Dedi: niçin haseneden önce seyyieyi iviyorsunuz? Ne olur Allaha istiğfar etseniz, belki rahmetine nâil olursunuz 46 Biz, sen ve maiyyetindekiler ile teşe'üm ettik dediler, sizin dedi: şeâmetinizin sebebi Allaha ma'lûm doğrusu siz öyle bir kavmsiniz ki imtihan olunuyorsunuz 47 Şehirde dokuz çete vardı, hep Arzda fesad yaparlar, salâha yaramazlardı 48 Allaha yeminleşerek kavlettiler, and olsun ona ve ehline bir gece baskını yapalım, sonra da veliysine: yemîn edelim biz onun helâkine şâhid olmadık diyelim, şübhesiz sözümüz sözdür, sadıkızdır dediler 49 Böyle bir mekir kurdular, halbuki haberleri yok biz de bir mekir kurmuştuk 50 Şimdi bak! mekirlerinin akıbeti nasıl oldu? Kendileri ve kavimlerini toptan tedmir ediverdik 51 Daha: evleri çökmüş zulümleri yüzünden bomboş, şübhe yok bunda ilim şanımdan

Sh:»3685

olan bir kavm için ibret alacak bir âyet var * Halbuki iyman edip korunur olanları necata çıkardık *

48. ﴿تِسْعَةُ رَهْطٍ﴾ REHT, ona kadar olan çeteye denir.

TİS'ATÜ RAHT, zâhiren dokuz çete demek ise de müfessirîn çoğu bunu dokuz kişilik bir çete diye tefsir

etmişlerdir.

Dördüncü kıssa:

﴿٥٤﴾ وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اتَّاتُونِ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ
﴿٥٥﴾ ائِنَّكُمْ لَتَّاتُونَ الرَّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ
قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٦﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا
أَخْرِجُوا آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٧﴾
فَإَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٨﴾
وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٥٩﴾

Meali Şerif

Lûta da risalet verdik, o vakit ki kavmine demişti: siz gözünüz göre göre o fuhşu yapacaksınız ha? 54

Sahih siz kadınları bırakıp şehvet için mutlak erkekleremi gideceksiniz? Doğrusu siz

Sh:»3686

ne yaptığınızı bilmez bir kavmsiniz 55 Buna kavminin cevabı sade şu olmuştu: çıkarın şu Lût ailesini

memleketinizden, çünkü onlar çok temizlik taslar kimseler, demişlerdi 56 Bunun üzerine onu ve ehlini

necâta çıkardık ancak karısını kalanlardan takdir etmiştik 57 Ve onların üzerlerine öyle bir yağmur

yağdırmıştık ki ne kötüdür o münzerîn yağmuru? 58

﴿٥٩﴾ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ اللَّهُ
خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٠﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ
لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ
أَنْ تَنْبِتُوا شَجَرَهَا ؕ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ يَتَّقُونَ ﴿٦١﴾

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خَلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا
رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ءَاِلَهُ مَعَ اللّٰهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَّرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ
السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ءَاِلَهُ مَعَ اللّٰهِ قَلِيلًا مَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٦٣﴾

Sh:»3687

﴿٦٣﴾ أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلِ
الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ءَاِلَهُ مَعَ اللّٰهِ تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾ أَمَّنْ يَبْدُوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنْ
السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ءَاِلَهُ مَعَ اللّٰهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿٦٥﴾ قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ
إِلَّا اللّٰهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٦﴾ بَلِ إِدْرَاكَ عِلْمِهِمْ
فِي الْآخِرَةِ قَفَّ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِّنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿٦٧﴾

Meali Şerifi

De ki hamd Allaha, bir de selâm ıstıfa buyurduğu kullarına Allah mı hayırlı yoksa müşriklerin şirk koştukları

mı? 59 Yoksa Gökleri ve Yeri yaratıp sizin için Semâdan bir su indiren mi? Bir su ki indirip de onunla gözler

gönüller açan hadîkalar bitirmekteyiz, siz onların ağacını bitiremezsiniz, bir tanrı mı var Allahla beraber?

Hayır onlar sapkınlık ediyorlar 60 Yoksa Arzı bir karargâh kılıp aralarında ırmaklar akıtan ve onun için

oturaklı dağlar yapıp iki deniz arasına bir hâciz koyan mı? Bir tanrı mı var Allahla beraber? Hayır

Sh:»3688

ekserisi ilim ehli değiller 61 Yoksa, sıkılan kendisine duâ ettiği zaman ona icabet edip fenalığı açan ve size

Arzın halifeleri kılan mı? Bir tanrı mı var Allahla beraber? Siz pek az düşünöyorsunuz 62 Yoksa o kara ve

deniz karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci gönderen mi? Bir tanrı mı

var Allahla beraber? Yüksek, çok yüksek Allah onların şirk koştuklarından 63 Yoksa halkı ibtida yaratıp

duran sonra onu iade edecek olan ve size Gökten ve Yerden rızık veren mi? Bir tanrı mı var Allahla

beraber? De ki haydin getirin bürhanınızı sadıksanız 64 De ki: Göklerde ve Yerde Allahdan başka kimse

gaybi bilmez, onlar da ne zaman ba'solunacaklarını bilmezler 65 Fakat Âhıret hakkında ilimleri tevalf

etmekte fakat onlar ondan bir şekk içindedirler, daha doğrusu onlar ondan kördürler 66

59. ﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ﴾ de ki hamdolsun Allaha - Kur'anın bir hakîmi alîmin ledünnünden

telâkkisini iyzah sadedinde zikrolunan kıssalar Allah tealânın kemali kudret ve azameti şanı ile

Peygamberlerine bahşeylediği mu'cizat ve nusratın tesavvurlar fevkında yüksekliğini anlattığı gibi bilhassa

risaleti Muhammediye ile va'dolunan inkılâbâtın tarzı vukuuna dair maziden ba'zı misaller ile mü'minlere

tebşir siyakında irad buyurulduğu için burada Resulullahın hem « الْحَمْدُ لِلَّهِ » diye hamdetmesi

hem de Allahın öyle istifa buyurduğu, ya'ni süzüp seçerek risalet velâyeti için ihtiyar buyurduğu güzide

kullarına ﴿وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ﴾ bir de selâm o istifa buyurduğu

kullarına - diye bir selâm ithaf eylemesi emrolunmuş ve bununla bir hutbeye girizgâh yapılarak müşrikleri

tebkit ve ilzam için şöyle bir mukayese yürüdülmüştür: ﴿اللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ Allah

mı hayırlı yoksa müşriklerin şirk koştukları mı? - Ya'ni zikrolunan kıssalardan kudretinin şuûnu anlaşılın

Sh:»3689

ve binaenaleyh bütün hamd-ü azamet kendine mahsus olan Allah mı hayırlı, yoksa müşriklerin ona şerik koşarak taptıkları şeyler mi? Nasıl, kime ibadet etmeli? Bütün hayır yedinde olan Allah ile hiç bir şey kabili kıyas olamayacağından bu mukayesenin mahza müşriklere serzeniş için olduğu aşikârdır. Zikredilen tarihî kıssalar hayriyyeti ilâhiyyeye delâlette bürhanı naklî olduklarından nakle iymanı olmıyan müşriklere karşı daha açık ve daha umumî olan aklî bürhanlara geçerek kademe kademe serzeniş kuvvetini artırmak için buyuruluyor ki:

60. ﴿أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ Yoksa o Gökleri ve Yeri yaradan - Arabcada

atf harflerinden birisi olan «em» biri muttasıla, biri münkatia olmak üzere iki türlüdür. Emi muttasıla,

istifham hemzesinin karşısında lâzım bir terdid ifade eder. Emi münkatia ise cümlenin başına dahil olarak

(bel) gibi idrab ile hemze ma'nâsına tazammun eyler, ancak «

﴿أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ﴾ gibi önünde sarîh bir istifham bulunduğu zaman

hemze takdirine hacet kalmaksızın sadece «bel» ma'nâsına idrab olur. Ya'ni kelâmdan kelâma intikali ifade

eder. Biz bunların ikisini de yoksa diye terceme ediyor isek de «yoksa» esas i'tibarile « وَأَنْ لَا »

meâlinde bir şartıye olduğundan doğrudan doğru değil, dolayısıyla bir terceme oluyor. Onun için emi

muttasıleye muntabık olsa bile emi münkatiya her zaman inkıbakı iddia edilemeyecektir. Netekim «bel»

yerinde: hayır, yok, daha doğrusu; fakat ta'birlerinden birini kullanıyoruz. «

آللهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ط» da em, muttasıledir. «Ma» yi müfred olarak lafzai celâleye

atfediyor. Lâkin « أَمَّنْ خَلَقَ » ve nazîrleri münkatiadır. Cümleyi cümleye atfediyor. Müfessirîn burada

« من » kelimesini mevsube hamlettikleri için cümle tamam olmak üzere haberin mahfuz olduğunu

söylüyorlar. İbni Atıyye gibi ba'zıları bunu «

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ - الخ - يُشْرِكَ بِهِ» takdir etmişlerdir

ki «ya o Göklerin ve Yeri yaradana şirk koşulurmu?»

Sh:»3690

demek oluyor. Sahib keşşaf gibi çokları da makabli karînesile «

أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ - الخ - خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ط» takdir

etmişlerdir. Bu surette «yoksa o Gökleri ve Yeri yaradan ve şöyle şöyle yapan mı hayırlı, onların şirk

koştukları mı?» demek oluyor ki meal buna göre yazılmak istenilmiştir. Gerçi bu mealde atfî cümle ma'nâsı

zâhir görünmezse de yine o ma'nâ anlaşılacaktır.

Binaenaleyh o vechile izzah edelim: yoksa: ya'ni Allahın kudret ve vahdaniyetiyle hayriyyetini anlatan o

kissalar gibi naklî delillerin olmadığı farzedilse aklen ma'lûm ve sâbit değildir ki o Gökleri ve Yeri yaratan

﴿وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ ve sizin için, ya'ni sizin menfeatinizi husule getirmek

hikmetiyle Semadan bir su indiren mi? - Hayırlıdır yoksa şirk koştukları mı? Burada görülüyor ki «

﴿أَنْزَلَ﴾ • ﴿لَكُمْ﴾ » nin mefuli lehidir. Nahivde ma'lûm olduğu üzere mefuli leh iki kısımdır.

Birine husulî, birine tahsîlî denilir. Fılden zihnen ve haricen mukaddem olursa husulîdir. Susadığı için içti

gibi, zihnen mukaddem haricen müahhar olursa tahsîlî olur, kanmak için içti gibi. İşte bu « ﴿لَكُمْ﴾ » böyle

tahsîlî bir mefuli lehtir. Buna illeti gaiyye dahi denilir. Şayanı dikkattir ki « ﴿أَنْزَلَ﴾ • ﴿لَكُمْ﴾ »

» filine teallûk ettirilmiş « خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ » mutlak bırakılmıştır. Demek ki bütün

âlemin yaradılışı insanlar için denemezse de yukarıdan suyun indirilmesinde, yağmur yağdırılmasında

beşerin hayat ve menfeati gayesi mütehakkık olduğunda şübhe yoktur. Su ile hayat arasındaki nisbeti

vaz'eden ve binaenaleyh hayatı husule getirmek hikmetiyle suyu indiren Allah tealâdır.

Şimdi su üzerine terettüb eden feyzî hayatî düşünen her hangi bir akıl onu yaradıp indirenin hayriyyetinde tereddüd eder mi? Fakat işbu illeti gaiyye bahsinde feylesofların ba'zı münakaşaları olmuştur: «İleti gaiyye hakikatte

Sh:»3691

failin failiyyetine ve fi'le ikdamına illet demek olacağından ef'ali ilâhiyyede illeti gaiyye tasavvur olunamaz.

Çünkü gayr ile istikmalî istilzam eder. Bu ise Allah tealâ hakkında muhaldir» demişlerdir. Buna iki vecihle

cevab verilir:

1 - Gayr ile değil, kendi sıfatı olan ilm-ü iradesile kemal lâzım gelir.

2 - Ef'ali ilâhiyyede failin failiyyetine illet olmak ma'nâsına illeti gaiyye değil, lâkin faide, gaye ve hikmet carî

olduğunda şübhe yoktur. Burada şu ma'nâları fark etmelidir: bir fîl üzerine terettüb eden her hangi bir

semere faide denir, eğer o faide fîlin ucunda olursa gaye denir, eğer o gaye, fîlden maksud ise fi'le

terettübü maksud olmak it'bariyle garaz ve maksud denildiği gibi fi'le bâis olması it'bariyle de illeti gaiyye

denilir.

Meselâ su çıkarmak için bir kuyu kazmak istesem haricde kuyu kazmak su çıkarmanın sebebidir. Kuyu önce kazılır, su onun sonunda çıkar, bu suretle su çıkarmak kuyu kazmanın hem bir faidesi hem bir gayesidir. Aynı zamanda kuyuyu kazmaktan maksadım su çıkarmaktır. Bu cihetle bu gaye benim garazımdır. Su çıkarmak maksadı olmasa idi kuyuyu kazmıyacaktım, binaenaleyh su çıkarmak kuyu kazmanın zihnen mukaddem illeti gaiyyesidir. Bununla beraber ben kuyuyu kazarken arada asarı atfıktan bir kıymetli eser de bulsam bu benim için sâde bir faide olur, garaz değil, gaye de değildir. Çünkü fi'lin sonunda değil, esnasında hasıl olmuştur. Ve ben onu belki hiç düşünmemişimdir. Sonra benim bu kuyuyu kazmamdan dolayı bir takım kimseler intifa' edelerse bu da onun faide ve gayelerinden olur. Faidesi olmıyan bir fiil, bâtil ve bihudedir. Mu'teddün bihâ bir faidesi bulunmıyan bir fiil, abes ve lâğivdir. Faidesi ve gayesi bilinerek kat'î bir isabetle yapılan fi'le hikmet denildiği

Sh:»3692

gibi fi'lin sebep olduğu faidelere ve gayelere de o fi'lin hikmetleri denilir. «

رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا

-

ile yekdiğlerine merbut ve hikmet ile meşhun bulunduğundan Allah tealânın e'falinde faideler ve gayeler ile hikmet, cereyanında şübhe yoktur. Bu surette fiil ile gayesi aynı nis'ette maksud olarak cereyan eder.

Maamafih hikmette terüttüb murad olmak ı'tibariyle gayeler bir garazı maksud tarzında da husule gelebilir.

Ancak bu maksudun fi'li ilâhîde illiyeti olmaz, ya'ni garazda illeti gaiyyelik haysiyeti bulunmaz. Meselâ

Allah tealâ hayat faide ve gayelerine sebep olmak hikmetiyle suyu yaratmış ve indirmiştir. Fakat hayat

gayesini kasd etmese idi suyu yaratamazdı ve yâhud suyu yaratmasa idi hayatı yaratamazdı demek

ma'nâsına değil mücerred su üzerine hayatın terettübünü irade buyurmuş olması ma'nâsınadır. Demek olur

ki feylesofların e'fali ilâhiyyede münakaşa ettikleri illeti gaiyye delili hikmet delili namile mülâhaza edildiği

takdirde daha sâlim olarak mutalea edilmiş olur. İşte bu surette « » nin

hikmetini göstermekte, âyetteki hitabın zevkı de bu hikmetle tecelli eylemektedir. Buradan her yağmurun

sırf insanların menafî için indiğini anlamamalı, lâkin insanların menafî için indiği muhakkak olan suyu - ki

Kur'an da ona teşbih olunmuştur. - Düşünmeli ve onu indiren zati a'lânın hayrındaki büyüklüğü tefekkür

etmelidir, Bu noktada hiç bir şübheye mahal bırakmamak üzere delîlin delâletinden medlûlün sarahatine

geçilerek onun kim olduğunu anlatmak için gıyabdan tekellüme iltifat suretile şöyle buyuruluyor:

﴿فَانْبِتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ﴾ Bir su ki indirip de onunla behcetli hadikalar

bitirmektedir -

Sh:»3693

HADİKA: içinde su bulunan, göz bebeği gibi kıymetli bostan.

BEHCET, göze gönüle neşe ve şetaret veren güzellik dilberlik demektir. Onları biz yapıyoruz, sa'y-ü

ma'rifetimizle biz yetiştiriyoruz demek âdetleri olan cahilleri redd için de şöyle buyruluyor:

﴿مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا﴾ siz onların bir ağacını bitiremezsiniz - ya'ni o

güzel bağçelerin, bostanların yetişmesinde siz insanların da hizmeti, ameli olmaz değildir. Fakat siz kendi

kendinize onların meyvalarını ve o güzel menfaatlerini yetiştirmek şöyle dursun ağacını bile bitiremezsiniz.

Binaenaleyh sizin amelleriniz hâlıkın emri dahilinde kulluk etmekten ileri geçemez, ona bir şirket ifade

edemez ﴿إِنَّمَا مَعَ اللَّهِ﴾ bir tanrı mı var Allah ile beraber - ya'ni Allahdan başka tapılacak,

ona şerik tutulacak bir Tanrı daha bulunmasına imkân ve ihtimal mi var?

﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعِدُونَ﴾ hayır onlar öyle bir kavim ki sapgınlık ediyorlar - ap açık haktan

sapıyorlar, bu açık bürhanı ve delâleti nazarı dikkate almıyorlar. 61.

﴿أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا﴾ yoksa o Arzı bir karargâh kılan - ya'ni insan ve hayvanların

barınıp yaşayabilecekleri vechile o suyun durabileceği bir mahal kılan

﴿وَجَعَلَ لَهَا﴾ kılıp da aralarında ırmaklar akıtan ﴿وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا﴾ ve

onun için - ya'ni Arzın makarr olması ve ırmakların akması için ﴿رَوَاسِي﴾ oturaklı dağlar yapan

﴿وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا﴾ ve iki deniz arasına bir hâciz koyan mı - ya'ni

dağların altında ve aralarındaki

Sh:»3694

deniz gibi tatlı sularda acı denizleri birbirine karıştırmayıp aralarına bir gergi koyan ve yâhud iki acı deniz

arasında Arabistan kıtası gibi bir berzahı koyup tutan zat mı hayırlı yoksa onların şirk koştukları mı? «

«وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ

bak). ﴿عَالَهُ مَعَ اللَّهِ﴾ bir Tanrı mı var Allahla beraber?

﴿بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾ hayır ekserisi ilim ehli değiller - buldukları Arzın ahvalini

bile bilmezler. Bu âyetin mazmunu hassaten Arza aid olan coğrafya ve tebakatı Arz ilimleriyle alâkadar

olduğu cihetle böyle buyurulmuştur. Bu iki âyet, afakî delâletlere nümunedir. Bundan enfüsî âyâte geçilerek

de buyuruluyor ki:

62. ﴿أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ﴾ yoksa muztar kendine duâ ettiği zaman

ona icabet edip ﴿وَيَكْشِفُ السُّوءَ﴾ o fenalığı açan - ya'ni defeden, MUZTARR, hastalık

veya diğer bir şiddet ve zaruret ile sıkışan, bunalan nâçar demektir. Murad, cinstir. Binaenaleyh her sıkılana

icabet lâzım gelmez «فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ» gibi meşiyetle

mukayyedir. Bununla beraber ekseriya ıztırar halinde duanın makbuliyetine işaret ve hattâ va'd var

demektir. Çünkü ıztırar halinde ihlâs zâhir olur. Nice iymansızların iymana geldikleri görülür.

﴿وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ﴾ ve sizi Arzın halîfeleri kılan mı? - Arzın halîfeleri: Arzda

geçmişlerin yerlerine kalanlar demek olabilirse de ahkâmı ilâhiyenin icrasına me'mur hılâfet sahibleri,

ya'ni Arzın hükümdarları ma'nâsına olması daha zâhirdir. Muztarrın duâsiyle fenalığın keşfine ma'tuf olması

da ancak bununla mütenasib olur. Ve o halde bu cümle, mü'minlere daha bidayeti islâmda istikbalin

hılâfetini va'deden büyük bir tebşiri ifade eder. Sürenin başındaki «

﴿هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ tebşiriyle Davud ve Süleyman

Sh:»3695

kıssasının zikrine nazaran da bu ma'nâ müteayyin demektir. Evvelki âyetlerde sıralar «

﴿جَعَلَ . انزَلَ . خَلَقَ﴾ diye mazî sıgasile getirilmiş iken buradan 'tibaren tahvil ile muzarı'

siygası iyrad buyurulması da bî'seti seniyye ile mev'ud olan inkılâbı ahvali göstermek 'tibariyle bu ma'nâyâ

zâhir bir karînedir. Bunun için sıgayı muhafaza ederek bunu şöyle terceme etmek daha muvafık olacaktır.

Ve sizi Arzın halîfeleri yapacak olan mı? - hayırlı yoksa onların şirk koştukları mı?

﴿قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ﴾ siz bir Tanrı mı var Allah ile beraber ﴿عَالَهُ مَعَ اللَّهِ﴾

pek az tezekkür ediyorsunuz - bu âyet, biri ferdî nefis biri de ictimaî nefis ile alâkadar iki âyeti enfüsiyye

ihtar ettiği cihetle burada tezekkür ta'bir buyurulmuştur.

63. ﴿أَمْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتٍ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ yoksa size kara ve deniz

karanlıklarında yol gösterir ve rahmetinin önünde rüzgârları müjdecî gönderir olan zat mı? - Hayırlıdır yoksa

onların şirk koştukları mı? Bu âyette de kara ve deniz seferlerinde mücahede ile islâm fütuhatının

ileriliyeceği haber veriliyor. Ve hak rızasını ta'kîb ederek f'liyyata vahdet ile neticelenecek olan muhtelif

fikr-ü ictihad cereyanların « اِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ وَأَسْعَةٌ » mazmunu üzere bir rahmet

müjdecisi olduğuna da işaret buyuruluyor. ﴿عَالَهُ مَعَ اللَّهِ﴾ bir tanrı mı var Allah ile beraber

﴿تَعَالَى اللَّهُ﴾ yüksek, çok yüksek Allah ﴿عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ onların şirk

koştuklarından - beşinci defa bu, bir de hem afakî hem enfüsî bürhanı ihtiva eden şu âyet, ile te'kid ve takrir

buyuruluyor. 64. ﴿أَمْ مَنْ يَبْدُوا الْخَلْقَ﴾ yoksa halkı ibtida yaratıp duran

﴿ثُمَّ يَعِيدُهُ﴾ sonra onu iade edecek olan - döndürüp

Sh:»3696

yine yaratacak, Dünyaya bir de Âhîret yapacak olan

﴿وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ ve size Gökten ve Yerden rızık veren mi?

- Hayırlı yoksa onların şirk koştukları mı? ﴿عَالَهُ مَعَ اللَّهِ﴾ bir tanrı mı var Allahla beraber? -

Ya'ni bir tanrı daha olsa idi ibtida halk başlayamazdı, iki kudret temânu' ederdi. Biri galebe etse, mağlûb

ilâh olamaz, etmese hiç biri ilâh olamaz, bir şey yaratılamazdı ve şu görülen nizâmı hilkat bulunamaz ve siz

Yerden ve Gökten merzuk olamazdınız. Demek ki bu hilkati ta başından yapan ve sizi Gökten ve Yerden

maddî ve ma'nevî merzuk eden ve sonra çevirip soracak olan Allah tealâdan başka tapılacak hiç bir şey

yoktur. ﴿قُلْ﴾ de ki ﴿هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ﴾ haydi (ey müşrikler) getirin bürhanınızı

﴿إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ eğer sadıksanız - ya'ni şirk da'vanızda doğru iseniz hakikatte

Allahdan başka tapılacak ma'budlar bulunduğuna bir bürhanınız olmak lâzım gelir, getirin görelim. Lâkin

ne mümkün?

Ya Resul, 65. ﴿قُلْ﴾ de ki

﴿لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ﴾ Yerde ve

Gökte gaybi Allahdan başka kimse bilmez ﴿وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ onlar da ne

zaman ba'solunacaklarını bilmezler 66. ﴿بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ﴾ fakat

Âhıret hakkında ilimler tevalî etmektedir. -

«İDDAREKE» aslında (tedareke) dir, tedarük, ard ardına yetişip ulanmak, ta'biri âharle tetâbu' telâhuk,

tevalî etmektedir. Buna şöyle de ma'nâ verilmiştir: belki ilimleri Âhırette arkalarından ard arda

yetişmektedir» bu surette

Sh:»3697

« فِي » iddâreke ye müteallık olur. Lâkin ilim, ma'lûmat ma'nâsına « فِي الْآخِرَةِ » ondan hal

olarak Őu ma'nâ bizce daha münasibdir: Ba'sin hangi saatte olacağını bilemezlerse de esas 'îbariyle

Âhiretin olacağına dair kendilerine Peygamberler vasıtasıyla ve vukuatın cereyaniyle ard ardına ma'lûmat

verilmekte, esbabı ilimleri tekâmül etmektedir. ﴿بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا﴾ Fakat onlar

ondan Şekk içindedirler - bir türlü inanamaz, yakîn edinemezler ﴿بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ﴾

daha doğrusu onlar ondan gördüler - Âhiret delâilini görmezler, görmek istemezler.

Bak ne diyorlar ?

﴿٦٧﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبَاؤُنَا أَنثًا
لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٨﴾ لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ
هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٩﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَإَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٧٠﴾ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ
وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧١﴾ وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا
الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧٢﴾ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُمْ
بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى
النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ

مَا تَكُنْ صُدُورَهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٥﴾

Sh:»3698

﴿٧٥﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ
﴿٧٦﴾ إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْصُّ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي
هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٧﴾ وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾
إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٩﴾
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٨٠﴾ إِنَّكَ
لَأَتَسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ
﴿٨١﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمَىٰ عَنِ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ
يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨٢﴾ وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ
أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا
لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٣﴾

Ve o küfredenler şöyle dediler: bir toprak olduğumuz vakit mi biz ve atalarımız? Hakikaten bizler mutlak çıkarılacak mıyız? 67 Yemin ederiz ki bu bize de va'dolundu bundan evvel atalarımıza da, bu, eskilerin esatfırinden başka bir şey değil 68 De ki; hele, Arzda bir gezinin de bakın mücrimlerin akıbeti nasıl olmuş? 69 Ve onlara karşı mahzun olma, yaptıkları mekirlerden bir darlığa da düşme 70 Bir de ne zaman bu va'd

Sh:»3699

gerçek iseniz? diyorlar 71 De ki: "belki o ivdiğinin bir kısmı ensenize binmiş bulunuyor" 72 Ve her halde rabbın insanlara karşı mutlak bir fazıl sahibidir ve lâkin onların ekserisi şükretmezler 73 Halbuki sîneleri ne gizliyor ve ne ilân ediyorlar rabbın her halde hepsini biliyor 74 Ve Yerde, Gökte hiç bir gâib yoktur ki açık bir kitabda olmasın 75 Haberiniz olsun ki bu Kur'an Benî İsrâile ihtilâf edip durdukları şeylerin ekserisini anlatır 76 Ve hakikat o doğruyu gösterir kat'î bir hidayet ve mü'minler için mahzı rahmettir 77 Elbette rabbın hukmiyle beyinlerinde kazasını infaz buyuracaktır, ve azizdir o alîmdir 78 O halde Allaha i'timad et sen şübhesiz açık bir hakk üzerindesin 79 Şübhesiz sen ölülere işittiremezsin, arkalarına dönmüş kaçarlarken

sağırlara da da'veti işittiremezsin 80 Sen o körleri delâletlerinden hidayete erdirecek de değilsin sen ancak

âyetlerimize iman edeceklere işittirirsin de onlar müsliman olur selâmet bulurlar 81 Söylenen başlarına

geleceği vakit da onlar için Arzdan bir dâbbe çıkarırız, nâsın âyetlerimize yakîn ile inanmaz idiklerini

kendilerine söyler 82

72. ﴿بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ﴾ O ivediğinizin ba'zısı - netekim «Bedr» de oldu, bâkısı de

ölümlerinden sonra 75. ﴿وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ﴾ hem Yerde ve

Gökte hiç bir gâibe - ya'ni son derece gizlenmiş hiç bir sirr - yoktur ki

﴿الَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ mübîn bir kitabda olmasın -

MÜBÎN, açık veyâhud beyan edici ki Allaha nazaran açık demektir. Murad, Levhı mahfuz veya doğrudan

doğru ılmullahdır. 76. ﴿أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾ hakkın da ihtilâf edip

durdukları mesailin ekserisini anlatır - teşbih ve tenzih, Cennet ve Cehennem ahvali, Uzeyr ve Mesil

mes'eleleri gibi. 77. ﴿وَأَنَّهُ﴾ Ve şübhe yok ki o - Kur'an ﴿لَهْدَى﴾ kat'î bir hüdadır - doğru

yolu gösterir bir hidayet rehberidir. Binaenaleyh anlattığı mesailde hakkı gösterdiğinde şübhe etmemelidir.

﴿وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ Ve mahzı rahmettir fakat mü'minler için - çünkü o hidayetten intifa'

edecek olan onlardır. 78. ﴿إِنَّ رَبَّكَ﴾ muhakkak rabbin

﴿يَقْضَىٰ بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ﴾ beyinlerinde - ya'ni o ihtilâf eden Beni İsrâîlin Yehud ve

Nesarânın aralarında - hukmiyle kazâ buyuracak - belli ki burada hukûm, kaza ma'nâsına masdar değil,

mâbihilhukûm ma'nâsına isimdir. Netekim « وَكَذَٰلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا » âyetinde

bu ma'nâ ile Kur'anın bir ismi olmuştur. Filhakıka «

« إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ

mantukunca Kur'an beynennas hukm için indirilmiştir. Buna göre hukmiyle kaza buyuracak demek olur. Bu

suretle Yehud ve Nesarânın ileride fi'len hukmi Kur'an ile mahkûm olup zimmeti islâma girecekleri haber

verilerek Sûrenin başında ihtar olunduğu üzere mev'ud olan şevket-ü saltanat tebşir buyurulmuştur. Sakın

bunda tereddüd olunmasın ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ﴾ öyle azîzdir o - kudretine karşı gelmek ihtimali yok

galibdir, binaenaleyh va'dini yerine getirir, muhakkak kazasını infaz buyurur ﴿الْعَلِيمُ﴾ alîmdir o -

binaenaleyh onu nasıl yapacağını da bilir. 79. ﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ O halde Allaha tevekkül

ve i'timad kıl - ya Muhammed ﴿انَّا عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾ şübhesiz sen öyle açık

hakk üzerindesin - onun için i'timad etmelisin 80. ﴿انَّا لَأَتَسْمِعُ الْمَوْتَى الْخِ﴾

şübhesiz sen o ölülere işittiremezsin ilh... - onun için de çaresiz Allaha tefvizî umur ile tevekkül etmek lâzım gelir.

Sh:»3701

MEVTÂ dan murad, hakkı duymıyan kâfirlerdir. Âyâti haktan hiç müteessir olmadıkları için duygusuzlukta ölülere teşbih olunmuşlardır. Netekim derece derece sağırılar, körler de öyledir.

﴿اِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ arkalarını dönmüş kaçarlar - zira böyle olmasa belki işaret ile filân

çağırılmaları mümkün olabilir.

82. ﴿وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ﴾ o söylenen başlarına geleceği vakit da - ya'ni kâfirlerin

isti'cal ettikleri o va'd, söylenen o azâb tamamıyla aleyhlerinde vukua geleceği, başlarına kıyamet kopacağı

vakit, yâhud aleyhlerinde o hukûm vakı' olacağı zaman

﴿أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ﴾ onlar için Arzdan bir dâbbe çıkarırız

﴿تُكَلِّمُهُمُ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ﴾ nâsın âyetlerimize

yakîn ile inanmaz idiklerini kendilerine söyler. - Bâlâda beyan olunduğu üzere «

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ» olduklarını anlatır. - Burada

kiyamet alâmetlerinden olan bir dabbetül'arz haber veriliyor.

DEBB VE DEBÎB, hafif yürüme, debelenme demektir. Hayvanatta ve ekseriya haşeratta kullanılır, içkinin

bedene yayılması ve bir çürüklüğün etrafına sirayeti gibi hareketi gözle idrâk olunamıyan şeylerde de

isti'mal edilir. «Dabbe» kelimesi de bundan fâil olmak itibariyle aslı lügatte «mayedübbü» ya'ni debbeden,

debelenen demek olur. Ve şu halde şimendüfer, otomobil, bisiklet gibi otomatik şeylere dahi aslı lügate

nazaran dâbbe demek sahih olabilecek ise de lisanda isti'mali hayvana mahsustur. Hattâ orfte dört ayaklı

hayvanatta ve onlar içinde bilhassa Fereste daha ziyade mütearef olmuştur. Bununla beraber «

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ» âyetinden

anlaşıldığı üzere her hayvanda isti'mal olunur. Hayvan lâfzına müradif gibidir. «

«وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا»

dan anlaşılın da budur. Binaenaleyh hayvan gibi insana da ıtlak olunur. Bu âyette «dabbe» diye nekire

olarak vârid olmasından bunun bildiğimiz dabbelerden bam başka bir dabbe olması tebadür eder. «

دَابَّةٌ تَكَلِّمُهُمْ

bu iki nokta etrafında dolaşmaktadır.

Ragıb, Müfredatında bu babdaki akvali şöyle telhıs etmiştir: «

أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ

tanıdığımızın hilâfına bir hayvandır ki çıkması kıyamet sırasına mahsustur. Bir de denildi ki «bununla

cehalette hayvanlar menzilesinde olan eşrar murad olunmuştur» bu takdirde dabbe bütün (mâyedübb) ün

ismi olarak cemi' olmuş olur. (Hain) in cem'inde hâine gibi. Kazı beyzavî ve ba'zı ehli hadîs bunu

«cessase» olmak üzere göstermişlerdir ki bir hadîste varid olduğu üzere Cessase Deccal için ahbar

tecessüs eden casus demektir. Ebüssüud da diyor ki: bu dabbe cessasedir. Bundan ismi cins ile ta'bir

olunması şanının garabetine ve evsafının tavrı beyandan haric olduğuna delâlet eder. Bu münasebetle

hadîste varid olan ba'zı garib rivayetleri kaydettikten sonra şunu da ilâve eyliyor ki: Hazreti Alîden şöyle

rivayet olundu: kuyruğu olan bir dabbe değil, sakalı olan bir dabbedir demiş, bir recül olduğuna işaret

eylemiştir. Fakat meşhur olan bir dabbe olmasıdır **اه**. Şübhesiz Kur'anda « **دَابَّةٌ** » ta'bir olunduğu için

dabbedir. Lâkin recül de bir dabbedir. « **دَابَّةٌ تَكَلِّمُهُمْ** » buyurulması ise bunun bir insan olmasını

ta'yin için zâhir bir karînedir. Burada kelâma mecazî bir ma'nâ vermek veyahud « **تَكَلِّمُهُمْ** » f'lini

söylemek ma'nâsına değil de cerh ma'nâsına teklîme hamleylemek hılâfi zâhirdir. Rivayâtı garîbe ile

Kur'anı zâhirinden ihrac etmek iykanına hâlel getirmektir.

Kaldı ki Ahmed, Tayalisî, Naim ibni Hammad, Abd

Sh:»3703

ibni Hamîd, Tirmizî Hasen diyerek, İbni Mace, İbni Cerir, İbni Münzir, İbni Ebi Hatım, İbni Merdûye ve

Beyhakî gibi zevatın Ebû Hüreyre radiyallahü anhten tahric eyledikledikleri bir hadîste Resulullah

sallâllahü aleyhi vesellem buyurmuştur ki «dabbetül'arz, Mûsanın Asası ve Süleymanın Mührü beraberinde

olarak çıkacak, Mühr ile mü'minin yüzünü parlatacak, Asa ile kâfirin burnunu kıracak, nas sofraya

toplanacak, mü'min ve kâfir tanınacak». Bu hadîse nazaran da bu dabbe maddî ve ma'nevî harikulâde bir

kuvvet ve saltanat ile zuhur edip büyük bir islâm devleti teşkil edecek bir sahib huruc olmuş oluyor. Şübhe

yok ki Asayi Musâ ile Mühri Süyelmanı hâiz olan zat büyük bir şahsiyyet olacaktır. Hem de şirardan değil

hiyardan olacak, çünkü mü'minin yüzünü güldürecek kâfirin burnunu kıracak. Âyette «

تُكَلِّمُهُمَّ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ» buyurulması da bunu ıktiza

ediyor. Şu halde buna dâbbe tesmiye edilmesinin vechi, onun kâfirlere karşı haşîn olacağını ve Allah

tealâya nazaran onun ihracı zor bir şey değil, yerden adı bir dâbbe çıkarmak gibi kolay olduğunu

anlatmaktır. Burada ba'zı asârı da kaydedelim:

1 - İbni Ceririn Huzeyfe ibni Esidden tahrir ettiği üzere: «dabbenin üç hurucu vardır: birisinde ba'zı

badiyelerde çıkar, sonra gizlenir, birisinde de ümera kanlar dökerken ba'zı şehirlerde çıkar, yine gizlenir,

sonra da nas mecidlerin en şereflişi, en büyüğü ve en faziletlişi nezdinde iken Arz kendilerini fırlatmağa

başlar, derken halk kaçıır, mü'minlerden bir tâife kalır, bizi Allahdan hiç bir şey kurtaramaz derler, dâbbe

de onların üzerine çıkar, yüzlerini kevkebi dürrî gibi cilâlandırır, sonra hareket eder artık ne ta'kib eden

yetişebilir ne kaçan kurtulabilir. Bir adama varır namaz kılıyordur, vallahi sen ehli salât değilsin der yakalar,

mü'minin yüzünü ağartır, kâfirin burnunu kırar, dedi, o zaman nâs ne halde olur? Dedik, «arazide komşular,

emvalde şerikler, seferlerde arkadaşlar» dedi.

2 - Ehli ilimden bir çokları dâbbenin hurucu emir bilma'rif ve nehiy anilmünker terk olunduğu vakıttır,

demişler. İbni Ömer radiyallahü anhten merviydir ki «

«وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً

nehiy anilmünker terk olunduğu vakit demiştir. Buna göre «وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ»

müslimanlar da bozulup aleyhlerinde hüküm hakk olduğu vakit demek oluyor.

﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ
يُوزَعُونَ ﴿٨٤﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُ قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ
تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٥﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ
عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٦﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا
الَّيْلَ لَيْسَكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنِّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٨٧﴾

Meali Şerif

Ve her ümmetten âyetlerimizi tekzip eden kimselerden bir fevc yaparak mahşere sevkedebileceğimiz gün

artık onlar hep inzıbat altında tevkif olunurlar 83 Nihayet geldikleri vakıt: siz benim âyetlerimi ıımen

kavramadığınız halde tekzip mi ettiniz? Yoksa ne yapıyordunuz 84 Buyurur ve haksızlık ettikleri cihetle

aleyhlerinde söz, hakk olur (söylenen başlarına gelir) de artık nutukları tutulur 85 Görmediler mi biz içinde

sükûn bulsunlar diye geceyi yaptık, göz açmak üzere de

Sh:»3705

gündüzü! Elbette bunda iyman edecek bir kavm için siz âyetler var 86

83. ﴿وَيَوْمَ نَحْشُرُ الْخ﴾ Sözüñ gelişine nazaran zâhiri âyet, dâbbenin hurucu ile vukua

gelecek inkılâbın bir safhasını tasvirdir. Ya'ni ileride «وَيَوْمَ يَنْفَخُ فِي الصُّورِ» ile beyan

olunacak olan kıyameti kübrâdan evvel bir kıyameti suğra veya vustayı beyandır.

84. ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا﴾ Nihayet geldikleri vakit - Allahü a'lem murad, öldürülüp de hakkın

huzuruna getirildikleri vakit demektir. ﴿قَالَ﴾ o vakit Allah, buyurur ki

﴿اَكْذَبْتُمْ بآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا﴾ siz benim âyetlerimi ilmen ihata

etmediğiniz - ya'ni tamamiyle bilmediğiniz, ilminiz künh-ü hakikatini kavramadığı halde tekzip mi ettiniz?

﴿أَمْ آذًا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ Yoksa, ya'ni tekzip etmedinizse ne yaptınız bu güne yarar ne amel

işlediniz? 85. ﴿وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِم بِمَا ظَلَمُوا﴾ ve zulmettikleri, ya'ni haksızlık

edip tekzip eyledikleri cihette söylenen başlarına gelir - aleyhlerinde hüküm, hakkolup Cehennemi

boylarlar ﴿فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ﴾ artık nutukları tutulur. - Ne i'tiraz ne i'tiraz hiç bir şey söylemezler.

86. ﴿أَلَمْ يَرَوْا﴾ Görmediler mi? - Murad gözle görmek değil, kalb ile görmektir zira gece ve

gündüz gözle görülür ise de sükûn ve ibsar hikmetiyle yapıldıkları mubsarattan değil, ma'kulâtandır.

﴿لَا يَاتِ﴾ şübhesiz âyetler var - Allahın ﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ﴾ Elbette bunda bu yapılda

varlığına ve birliğine, ve nübüvvetin hakkiyyetine, ve Ahiretin olacağına ve insanların nizami hayat ve

amellerine delâlet eden deliller var.

EVVELÂ, âlemin bir kararda, bir tabiatte kalmayıp hareketten sükûne, sükûnden harekete, zulmetten nûra değiştirilip durması, tabiatler üzerinde kahir bir kudreti âliyenin vücudunu gösterdiği gibi, bilhassa hayati beşer noktai nazarından gecenin sükûn-ü istirahat ve gündüzün intibah-ü faaliyyet hikmet ve faideleriyle alâkadar yapılması o hâlikın alîm ve hakîm dilediğini yapar bir fâili muhtar olduğunu gösterir, zira dilese idi, insanları da yarasalar gibi yapar: gündüzleri göz açtırmaz, geceleri dinlendirmez idi.

SANİYEN, hareketleri durdurup sükûne irdiren, sâkin olanların bir nûr ile gözlerini açıp hareketlerini te'min eden o kudretin zulmeti cehalette uyuyan insanları uyandırmak, şaşkınlara yol göstermek için âlemi nûri nübüvvetle tenvir edebileceğini de gösterir.

SALİSEN, leyl-ü neharın bu inkılâbatı, bu âlemin bir âlemi inkılâb olduğunu ve binaenaleyh bu günün bir yarını ve bu Dünyanın bir Âhireti bulunduğunu anlattığı gibi bir nûr ihtizaziyle uyuyan gözlerin açılması ve sâkin olanların harekete geçivermesi, aynı surette bir nefh ile ölümlerin dirilebileceğini gösterir bir ba's misali

teşkil eder. ﴿لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ fakat iman edecek bir kavm için - çünkü iman şanından

olmayanlar hiç bir âyete inanmazlar.

﴿٨٧﴾ وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَنَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي
الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٨﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسِبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي
اتَّقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٩﴾

Sh:»3707

﴿٨٩﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ
أَمْنُونَ ﴿٩٠﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ
هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩١﴾

Meali Şerifi

Hele Sûr üfürüleceği, üfürülüb de bütün Göklerdeki kimseler, Yerdeki kimseler, Allahın dilediği müstesnâ

olmak üzere hepsi feza' ile ürperdiği ve her biri ona hor, hakır geldikleri gün ne müdhiştir? 87 Bir de o

dağları görür câmid sanırsın, halbuki onlar bulut geçer gibi geçer, her şey'i itkan eden Allahın sun'u, o

şübhesiz habîrdir ne yapıyorsanız 88 Her kim hasene ile gelirse o vakit ona ondan daha hayırlısı var ve

onlar o günkü feza'dan emîn kalırlar 89 Her kim de fenalıkla gelirse artık yüzleri ateşte sürtülür, başka değil

sırf yaptığınız amellerin cezası 90

87. ﴿وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ﴾ hele Sur üfürüleceği gün - büyük kıyamet!

SÛR, ba'zıları bunu «vâv» in fethile suver gibi «suret» in cem'i, nefhı de suretlere ruh nefhı diye telâkkı

etmişlerdir. Lâkin böyle olsa idi zamirinde «**فِيهَا**» denilmek lâzım gelirdi, halbuki diğer bir âyette «

﴿ثُمَّ نَفِخَ فِيهِ أُخْرَى﴾ diye müfred müzekker zamiri gönderildiğinden bu ma'nâ sahih olamaz.

Ba'zıları da bunu bir temsile hamletmişler, mevtânın kabirlerden mahşere çağırılışları halini, bir orduyu

harekete getirmek için boru çalınması haline teşbih suretiyle bir istiarei temsiliyye yapıldığına zâhib

olmuşlardır. Ekser müfessirînin kavlince ise ba'zı hadîslerde vârid olduğu

Sh:»3708

üzere Sur, büyük boru gibi bir şeydir ki üç defa nefh olunacaktır: Birincisi nefhâi feza', ikincisi nefhâi saık,

üçüncüsü nefhai kıyamdır. Ve buna me'mur olan İsrail'dir. Bu âyette beyan olunduğu üzere birincisi olan

nefnai feza'da Göklerde ve Yerde kim varsa Allah tealânın dilediği zevattan maadası hep dehşetinden

sarsılacak; Sûrei «Zümer» deki «

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا
مَنْ شَاءَ اللَّهُ

dilediklerinden maada hepsi yıkılıp ölecek; «

ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿١٠﴾ ﴿فَإِذَا هُمْ مِنْ
الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ﴾

kabirlerden kalkıp mahşere koşuşacaklardır.

Tirmizînin Ebû Saîdi Hudrî radiyallahü anhten tahric edip hasen dediği bir hadîsi şerifte Hazreti Peygamber

sallallahü aleyhivesellem: nasıl zevk ederim, sahib sur boruyu ağzına almış ne zaman nefh emrolunacak

diye izin dinliyor buyurmuştu: bu, eshabı kirama pek ağır geldi, o vakit aleyhissalâtü vesselâm «

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

فَزَعُ FEZA' korkunç bir şeyden şahsa arız olan tutukluk ve ürkeklik, ya'ni şiddetli korku ile sarsılıp

belinlemek demektir. ﴿الَّا مِنْ شَاءِ اللّٰهِ﴾ ancak Allahın dilediği kimseler müstesnâ -

olarak feza'dan emîndirler. Bunların kim olduğu hakkında muhtelif sözler söylenmiş ise de kat'î bir haber

yoktur, en muvafıkı bundan sonraki ikinci âyette « وَهَمَّ مِنْ فَرْعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُوْنَ » bunun bir

beyanı mesabesinde olmasıdır.

88. ﴿وَتَرَى الْجِبَالَ﴾ bir de sen dağları görür ﴿تَحْسِبُهَا جَامِدَةً﴾ onları
câmid sanırsın ﴿وَهِيَ تَمْرٌ مَّرَّ السَّحَابِ﴾ halbuki onlar bulut geçer gibi geçer dururlar. -

Bu âyet iyi anlaşılmış

Sh:»3709

değildir. Mufessirîn bunu «

﴿وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ﴾ . ﴿وَتَكُوْنُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ﴾
﴿الْمَنْفُوشِ﴾ » mazmunları üzere kıyamet günü dağların yün gibi atılıb yürütülmesi manzarasının bir

tasviri telâkkı etmişlerdir. Buna göre bu âyet « وَكُلُّ اٰتَوْهٖ دَاخِرِيْنَ » cümlesine ma'tuf olarak bu

görüş, bu sanış ve bu bulut gibi geçiş hep ileride o feza' günü olacak. Lâkin bu takdirde «

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ تَمْرٌ مَّرَّ السَّحَابِ﴾ cümlesi yakışksız kalır « تَحْسِبُهَا جَامِدَةً

» denilmek daha muvafık olurdu. Çünkü «o gün dağlar bulut gibi geçecekler de o halde sen onları câmid

sanacaksın «denilmek tehdîş değil tahfif oluyor. Şu halde « تَرَى » ile « تَحْسَبُ » bu güne «

وَهِيَ تَمْرُ » O güne âid olmak ihtimali kalır. Ya'ni «bu gün hali hâzırda dağları görürsün câmid

sanırsın, halbuki onlar o kıyamet günü bulut geçer gibi geçeceklerdir.» demek olur. Bu surette ise «

وتَرَى الْجِبَالَ جَامِدَةً » denilmek daha muvafık olurdu. « تَحْسَبُهَا

Bunun için müteahhırından bir takımları « وَهِيَ تَمْرُ » f'linin de hâle olması lâzım geleceğine

hukmederek bununla Arzın hareketini isbate çalışmışlardır. Buna göre ma'nâ şu oluyor: sen bu gün dağları

görür câmid sanırsın, halbuki onlar her gün bulut geçer gibi geçerler. Bu esas i'tibariyle güzel bir ma'nâdır.

Ancak bu geçiş Arzın her gün Şems etrafındaki kütleî hareketine hamledilince kıyamet ahvali arasında

bunun ne sebeble zikredildiği anlaşılamiyor. Bir de bütün bu vecihlerde « جَامِدَةً » yalnız « ثَابِتَةً »

demek oluyor. Ve Bunun mürur ile tekabülü anlaşılrsa da sehab ile olan tekabülündeki zevk gaib edilmiş

oluyor.

Bizim kanaatimizce bu âyet, hali hazırın her dem kevn-ü fesadını göstererek kıyamet ve ba'si tesavvur

ettirmek için bir nevi' istidlâl sadedinde sevk olunmuştur. « وَهِيَ تَمْرٌ مَرَّ السَّحَابِ ط » dağların

haddi zatında seyyal gazlerden mürekkebe olup zerratında bulut tebahhur eder gibi kevn-ü fesad, kimyevî

tahavvülât ile her dem halkı cedîd cereyan edip durduğunu ve bu suretle kütlelerinin de yekpare bir

hacimde sâbit kalmayıp her lâhza tegayyür ve intişar üzere bulunduğunu

Sh:»3710

ve binaenaleyh âlemin en sâbit görünen şeyleri bile böyle her dem inkılâb ile bir Kıyamette doğru gittiğini

ve şu halde günün birinde bir nefh ile o koca dağların yerinden bütün kütleleriyle yürütülüp Arzın başka bir

Arza tebdil olunabileceğini anlatıyor. Hem bu gidişin nizamsız bir ihtilâl ile mücerred tahrib için değil,

bulutun rahmete gidişi gibi hikmet-ü intizam ile daha yüksek bir hayata geçirmek için olduğuna işaret de

eyliyor. Bu işareti bilhassa tasrih ile de buyuruluyor ki:

﴿صُنِعَ اللَّهُ الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ﴾ her şey itkan eden, ya'ni ilm-ü hikmeti ile

yerli yerinde sağlam ve muntazam yapan Allahın sun'u! ﴿إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ﴾

Şübhesiz o sizin bütün fiillerinize habîrdir. 89.

﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا﴾ Her kim hasene ile gelirse onun için ona

﴿مِنْ فَرَعٍ يَوْمَئِذٍ﴾ hem onlar - o hasene ile gelenler ﴿وَهُمْ﴾ ondan daha hayırlısı var

﴿أَمِنُونَ﴾ emîn kalırlar. o günkü bir feza'dan - o nefih günü yâhud ba's günü dehşetli bir korkudan

90. ﴿وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ﴾ Her kim de seyyie ile - kötü amel ile - gelirse

﴿فَكَبَّتْ وَجُوهُهُمْ فِي النَّارِ﴾ artık yüzleri ateşte sütlür

﴿هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ başka değil, ancak yaptığınız amellerin

cezasile karşılanacaksınız.

Bu beyandan sonra hatime olarak Resulullah'a şöyle söylemesi emrolunuyor:

Sh:»3711

﴿٩١﴾ انَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا
وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩٢﴾ وَأَنْ
أَتْلُوا الْقُرْآنَ فَمَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ
انَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٩٣﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرِكُمْ آيَاتِهِ
فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

Meali Şerifi

Ben sâde emrolundum ki şu beldenin şanına hurmet veren, her şey de kendisinin olan rabbına ibadet edeyim, hem emrolundum ki halîs müslimînden olayım 91 Ve Kur'an okuyayım, bunun üzerine her kim hidayeti kabul ederse sırf kendi lehine eder, kim de sapa giderse de ki: ben sâde tehlukeyi haber verenlerdenim 92 Ve de ki: hamdolsun Allaha: o size âyetlerini gösterecek de onları tanıyacaksınız ve rabbın ne yapacağınızdan gafil değil 93

91. ﴿مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ Ya'ni Mekke. ﴿هَذِهِ الْبَلَدَةَ﴾ - «

﴿مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ müeddasınca Allahın birliğine teslim olan ve

yaptığını Allah için güzel yapan halîs müslimanlardan. 93.

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرِكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا﴾ Ve de ki hamdolsun Allaha,

o size âyetlerini gösterecek de onları tanıyacaksınız - ya'ni Kur'anda delâili kudretinden islâma va'd

buyurduğu harikul'ade nusret ve muvaffakiyyetleri ileride fi'len gösterecek, şimdi tanımak istemediğiniz o

hakikatleri o vakit tanıyacaksınız. «

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ﴾ . ﴿وَإِنَّكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ مِنْ

«سَيْرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا» bir de işbu «لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ» âyetleri

mü'minlere hidayet ve tebşir

Sh:»3712

için nâzil olduğu başında beyan olunan bu Sûrenin ruhu mesabesinde olan te'minat âyetleridir.

Bu Sûrenin nâzil olduğu Mekke'de Peygamberin ne kadar yalnız, islâmın ne kadar garîb olduğu düşünülür

de öyle bir zamanda böyle bir Sûre ve bhusus bu kat'î âyetlerle istikbal hakkında verilen va'd-ü te'minatın

kuvvet-ü azameti, ve filhakika hicreti seniyyeden sonra islâm tarihinin açtığı şevket-ü saltanatın vüs'at ve

ehemmiyeti mülâhaza olunursa bu Sûrenin ve bu âyetlerin bu yüksek ihbar ve te'minatın ne kadar büyük

mu'cizeleri ihtiva ettiği tebeyün eder. Ve filhakika bu Kur'anın hakîm, alîm Allah tealânın ledünnünden

telâkkı olduğu bütün vuzuhiyle anlaşılır. Tarihi mütalea edenler «Bedr» den başlayıp Hazreti Ömer

devrinden, Fatih, Yavuz ve Kanunî Süleyman devirlerine kadar Allah tealânın «

«قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيْرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا» buyurduğu üzere âyetlerini nasıl

gösterdiğini hiç şübhesiz görür hamd ederler.

Selim ve Süleyman saltanatlarının, Davud ve Süleyman saltanatları gibi «

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَى كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ»

şükrânesile tecelli etmesi de bu Süredeki tebşirat netaicinden olduğunda şübhe yoktur. Şunu da

unutmalıyım ki, Çanakkale Sakarya, İnönü muzafferiyetleri, İzmirin istihlâsı, Avrupalıların İstanbuldan

çıkarılmaları hamdolsun Allah tealânın zamanımızda gösterip tanıttığı âyatı islâmiyyededir. Bu

mücahedelerde Türkiyye müslimanları öyle bir ıztırar ve ihlâs ile Allah tealâyâ iltica ederek çalışmışlardı ki

«أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ» mazmunu aynen

tecelli etmişti. Fakat bütün bunların tahakkukundan sonra «

إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمَعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا

«مُدْبِرِينَ» buyurulduğu üzere duymak istemiyen kalbsizler, sağırklar, körler. İslâmın artık bütün va'dleri

olmuş bitmiş istikbal için vazifesi kalmamış olduğunu iddia ederek müslimanlığı körletmek, Allahı unutup

şirk yollarına gitmek istiyorlar. Böyle nankörlükler

yapılacağını bildiği için Allah tealâ da «rabbin neler yapacağınızdan da gafil değil «

« وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ » buyuruyor. Sürenin başında da «

« وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ، الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ . إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
زِينًا لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ، أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ
العَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْآخِسُونَ » buyurulmuştu. Ya'ni mü'minlere,

namütenahî istikbal olan Âhret va'd-ü tebşir buyurulurken Âhirete imanı olmyanların kendilerini beğenen

körlüklerini ve sonundaki husranlarını anlatmıştı, dâbbetül'arz ve nefhı Sur âyetlerinde de bütün âlemin

inkılâbı küllîsi anlatılırken islâma va'd olunan Âhretin ebedî tehakkuku tesbit edilmiş «

« مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ »

buyurulmuştur. Filvaki' «

« أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لَيْسَكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا »

buyurulduğu üzere islâmın da gecesi gündüzü olacak, o da bu inkılâb âleminde gâh gecelerin aguşı

sükûnünde dinlenecek ve gâh gündüzlerin perveti ıktbalinde gözlerini açarak Hak tealânın huzuru izzetinde

en yüksek hayatı yaşamak için uyanacaktır. Bu âyetin işaretine nazaran islâmın istikbali gece değil,

gündüzdür, sönük değil, parlaktır. Ara sıra basan gece zulmetleri onu dinlendirip tekrar uyandırmak içindir.

Bu ma'nâ ma'ruf bir hadîsi şerif ile şöyle beyan buyurulmuştur: «

«الْإِسْلَامُ بَدَأَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ كَمَا بَدَأَ غَرِيبًا فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ» bu

hadîsteki «سَيَعُودُ» fi'lini ekseri kimseler «سَيَصِيرُ» ma'nâsına fi'li nakıs telâkkı ederek: «islâm

garîb olarak başladı (yâhud zuhur etti) yine başladığı gibi garîb olacak» diye yalnız inzar suretinde anlamış,

bundan ise hep yeis, teammüm etmiştir. Halbuki Kamusta gösterildiği üzere «âde» fi'li «

«يَبْدَى وَيَعِيدُ» de olduğu gibi dönüp yeniden başlamak ma'nâsına da gelir.

Bu hadîste de böyledir. Ya'ni «islâm garîb olarak başladı (veya zuhur etti) ileride yine başladığı gibi garîb

olarak tekrar başlayacak (yâhud yeniden zuhur edecek) ne mutlu o garîblere» demektir. Hadîsin Âhırındaki

fetubâ, onun inzar için değil, tebşir için sevk buyurulduğunu gösterir, gerçi bunda da dönüb garîb olmak

inzarı yok değil, lâkin sönmeyip yeniden başlaması tebşiri vardır. İşte

Sh:»3714

«fetubâ lîlgurebâ» müjdesi de bunun içindir. Çünkü onlar sâbikuni evvelun gibidirler. Binaenaleyh hadîs

de yesi değil, müjdeyi nâtıktır. Ve bu Sûrei celîle âyetlerinin mazmunlarındandır. Bu noktai nazardan

anlaşıyor ki bu mekkî Sûrelerin terribde böyle bir çok medenî sûrelerden sonraya konulması

mazmunlarının daha ziyade istikbale âid olduğuna tenbih gibi bir hikmeti tezammün etmektedir. Ey

müsliman, bunları bil de de ki «

الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيْرِكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا

تَعْمَلُونَ» bak şimdi bu va'di sûrei Kasasın ta'kib etmesi ne kadar ma'nâlıdır: